

ریاست جمهوری
مرکز همکاری های تحول و پیشرفت

سازمان همکاری شانگهای: فرصت ها و چالش ها

(جلد دوم)

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ

پیشگفتار

گزارش حاضر با بهره‌گیری از تجربه سال‌ها تلاش و فعالیت مطالعاتی و با بررسی منابع معتبر و به‌روز چینی و انگلیسی به‌نگارش درآمده است. در این پژوهش فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از جنبه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، انرژی و مواد غذایی، فرهنگی، ورزشی و گردشگری و همچنین چالش‌های پیش‌روی سازمان مذکور از جنبه‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی موردبررسی قرار گرفته و در نهایت به ارزیابی وضعیت برخی کشورها شامل چین، هند، روسیه، ایران، ازبکستان، قرقیزستان و ترکیه در تعامل با سازمان همکاری شانگهای پرداخته شده است.

شایان ذکر است این پژوهش به‌منظور تکمیل مطالب و اطلاعات ارائه‌شده در جلد اول گزارش «سازمان همکاری شانگهای: فرصت‌ها و چالش‌ها» انجام شده است و عمدتاً حاوی نقطه‌نظرات مطرح شده در رسانه‌ها و منابع تحلیلی معتبر بعد از نشست سران سازمان در سمرقند ازبکستان در سپتامبر ۲۰۲۲ است.

امید است نتایج این پژوهش مورد استفاده صاحب‌نظران و علاقمندان محترم واقع شود.

موسسه پویندگان توسعه فناوری و نوآوری ایرانیان

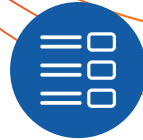

سازمان همکاری شانگهای:

فرصت‌ها و چالش‌ها

(جلد دوم)

فهرست

۷

خلاصه مدیریتی

۱۹

فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری‌های شانگهای
(سیاسی، امنیتی، اقتصادی، انرژی و مواد غذایی، فرهنگی، ورزشی و گردشگری)

۱

۴۵

چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری‌های شانگهای
(سیاسی، امنیتی و اقتصادی)

۲

۵۵

بررسی وضعیت برخی کشورها در تعامل با سازمان همکاری‌های شانگهای
(چین، هند، روسیه، ایران، ازبکستان، قرقیزستان و ترکیه)

۳

۹۰

جمع‌بندی

۹۲

منابع

上海合作组织

Шанхайская Организация Сотрудничества

خلاصه مدیریتی

همگام با گسترش سازمان همکاری شانگهای و همچنین تغییر نظم بین‌الملل، این نهاد با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی مواجه شده است. در جلد اول گزارش «سازمان همکاری شانگهای: فرصت‌ها و چالش‌ها» به تعدادی از این فرصت‌ها و چالش‌ها پرداخته شد.^۱ در گزارش حاضر نیز به موارد تکمیلی اشاره خواهد شد که عمدتاً بعد از نشست سران سازمان در سمرقند ازبکستان در سپتامبر ۲۰۲۲ در رسانه‌ها و منابع تحلیلی ارائه شده‌اند.

گزیده‌ای از فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای

ایجاد منطقه‌گرایی چندبعدی و تأمین منافع اعضا

اتحاد ژئواستراتژیک در شرایط نظم نوین بین‌المللی

تحقق ایده مشارکت اوراسیای بزرگ‌تر

تقویت همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات میان کشورهای عضو

ایجاد بسترهای لازم جهت تسهیل مراودات مالی و فرآیند سرمایه‌گذاری

توسعه زیرساخت‌ها به‌عنوان مسیری برای تسریع تجارت منطقه‌ای

توسعه همکاری‌ها در زمینه امنیت انرژی و غذایی

تعریف تجارت انرژی به‌صورت یک چرخه درون‌سازمانی

ارتقای شناخت ملت‌های عضو سازمان نسبت به یکدیگر از طریق ترویج برنامه‌های فرهنگی، گردشگری، ورزشی و آموزشی

تعریف همکاری‌های بیشتر با سازمان ملل و دیگر نهادهای بین‌المللی

۱. «سازمان همکاری شانگهای: فرصت‌ها و چالش‌ها (جلد اول)»، موسسه پویندگان توسعه فناوری و نوآوری ایران‌یان، بهار ۱۴۰۱

در ارتباط با فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای ذکر این نکته ضروری است که سازمان از ظرفیت‌های چشمگیری برای توسعه منطقه‌گرایی چندبعدی و تأمین منافع اعضا برخوردار است. به‌اذعان برخی صاحب‌نظران، سازمان همکاری شانگهای مقدمه‌ای برای شکل‌گیری راه ابریشم نوین است و راه ابریشم نوین گامی برای شکل‌گیری نظم نوین جهانی خواهد بود. شایان ذکر است که چهار کشور از ۹ قدرت هسته‌ای واقعی و بالفعل در جهان (شامل روسیه، چین، هند و پاکستان) عضو سازمان همکاری شانگهای هستند و در نتیجه سازمان در کنار ظرفیت‌های مختلف ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و تمدنی خود قادر خواهد بود نقشی بی‌نظیر در عرصه بین‌المللی از جمله حاکمیت اقتصاد جهانی ایفا کند.

ایران در حال پیوستن به سازمان است و بلاروس که در سال ۲۰۱۵ وضعیت ناظر را به دست آورده‌بود، نامزد بعدی عضویت کامل سازمان است. بدین ترتیب سازمان همکاری شانگهای در آینده‌ای نزدیک از ۱۰ کشور اوراسیا تشکیل خواهد شد و حداقل ۱۰ کشور دیگر نیز در فهرست انتظار قرار دارند. به‌طورکلی، تصویر مثبتی از سازمان همکاری شانگهای به‌دلیل ویژگی‌های خاص آن در عرصه بین‌الملل ایجاد شده‌است و کشورهای بیشتری در تلاش برای پیوستن به این سازمان هستند. گسترش مستمر سازمان همکاری شانگهای از نظر وسعت و دسترسی جغرافیایی به نفع سازمان است و به‌منزله اهرمی سیاسی برای متعادل کردن نقش غرب و به‌چالش کشیدن تحریم‌های اقتصادی قدرت‌هایی مانند ایالات متحده و برخی کشورهای اروپایی به‌شمار می‌رود.

مشارکت سازمان همکاری شانگهای در امور بین‌الملل از جمله تعریف انواع مختلف همکاری‌ها با سازمان ملل و نهادهای تخصصی آن و سازمان‌های بین‌المللی دیگر (نظیر

سازمان پیمان امنیت جمعی، کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن)، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، اتحادیه کشورهای عربی، کنفرانس تعامل و اعتمادسازی در آسیا و غیره) در تقویت جایگاه این سازمان در عرصه بین‌الملل بسیار تاثیرگذار بوده است. جالب این‌که در اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای که در سال ۲۰۲۱ در دوشنبه تاجیکستان برگزار شد، اعضای سازمان ایده مشارکت اوراسیای بزرگ‌تر را مطرح کردند که شامل کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن) می‌شود. این ایده می‌تواند موجب هم‌افزایی میان سازمان‌های منطقه‌ای و تشکیل شبکه‌ای از سازمان‌های اوراسیایی شود.

در جریان بیست‌ودومین اجلاس سران سازمان در سمرقند (سپتامبر ۲۰۲۲)، توافق‌نامه‌ای با عنوان «برنامه عملیاتی جامع اجرای معاهده حسن همجواری، دوستی و همکاری بلندمدت بین دولت‌های عضو سازمان همکاری شانگهای در دوره زمانی ۲۰۲۳ الی ۲۰۲۷» در راستای افزایش همکاری‌های میان اعضا امضا شد. بیانیه پایانی اجلاس مذکور همچنین رویکرد مشترکی برای همکاری در حوزه‌های علم، فناوری و نوآوری، حل بحران‌های زیست‌محیطی، گسترش اقدامات بشردوستانه، شکل‌دهی محلی برای توسعه نوآوری و فناوری‌های سبز را ترسیم کرد.

در ارتباط با همکاری‌های امنیتی، مانورهای سالانه مبارزه با تروریست در راستای پاسخ دسته‌جمعی سازمان همکاری شانگهای به چالش‌های امنیتی موجود در منطقه به‌ویژه از سوی افغانستان (شامل مواد مخدر و تروریسم) برگزار می‌شوند. نکته مهم این است که تمرینات معمولاً بر مبنای سناریویی اجرا می‌شوند که براساس موقعیت‌های عملیاتی موجود در سازمان همکاری شانگهای و تاکتیک‌های تروریست‌ها طراحی

شده است. علاوه بر عملکرد مؤثر کمیته اجرایی ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم در سازمان همکاری شانگهای، تعدادی از کشورها پیشنهادهای در خصوص ایجاد مراکز یا سازوکارهای امنیتی مستقل پیشنهاد کرده‌اند. تأسیس مرکز مبارزه با مواد مخدر سازمان همکاری شانگهای در دوشنبه^۱ (به‌عنوان یک ستاد عملیاتی برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر)^۲، مرکز مبارزه با جنایات سازمان یافته فرامرزی سازمان همکاری شانگهای در بیشکک (قرقیزستان)^۳، مرکز امنیت اطلاعات سازمان همکاری شانگهای در نورسلطان (قزاقستان)^۴ و مرکز جامع (متحد) سازمان همکاری شانگهای برای مقابله با تهدیدها و چالش‌ها^۵ توسط کشورهای مختلف از جمله این پیشنهادهای هستند که البته بحث و بررسی در این زمینه همچنان ادامه دارد.

سازمان همکاری شانگهای در زمینه امنیت اطلاعات و سایبری نیز اقدامات مؤثری انجام داده است که برگزاری سه دوره رزمایش در زمینه امنیت سایبری در سال‌های ۲۰۱۵، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۹ در شهر شیامن چین از جمله آن‌هاست. نکته درخور توجه این است که کشورهای عضو در فاصله سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۱۶ مجموعاً بیش از ۱۰۰ هزار تارنما را مسدود کرده و بیش از ۴ میلیون از اسناد و اطلاعات مرتبط با تروریسم را توقیف کرده‌اند. گفتنی است کشورهای غربی به کمک رسانه‌های اطلاعاتی از جمله شبکه اینترنت به‌طور پیوسته کشورهای مختلف را به برپایی انقلاب رنگی تحریک می‌کنند. افزون‌براین، نیروهای موسوم به سه شر (تروریسم، جدایی‌طلبی و افراط‌گرایی دینی) با تغییر ابزارهای خود در جهت ترویج تفکرات افراط‌گرایانه و نیز به‌کارگیری اعضای جدید برای سازمان‌دهی فعالیت‌های تروریستی و خشونت‌آمیز به استفاده بیشتر از شبکه اینترنت روی آورده‌اند.

1. SCO Anti-Drug Centre in Dushanbe

۲. گفتنی است بحث استقرار زیربنای این ساختار در شهر دوشنبه در حال پیگیری است.

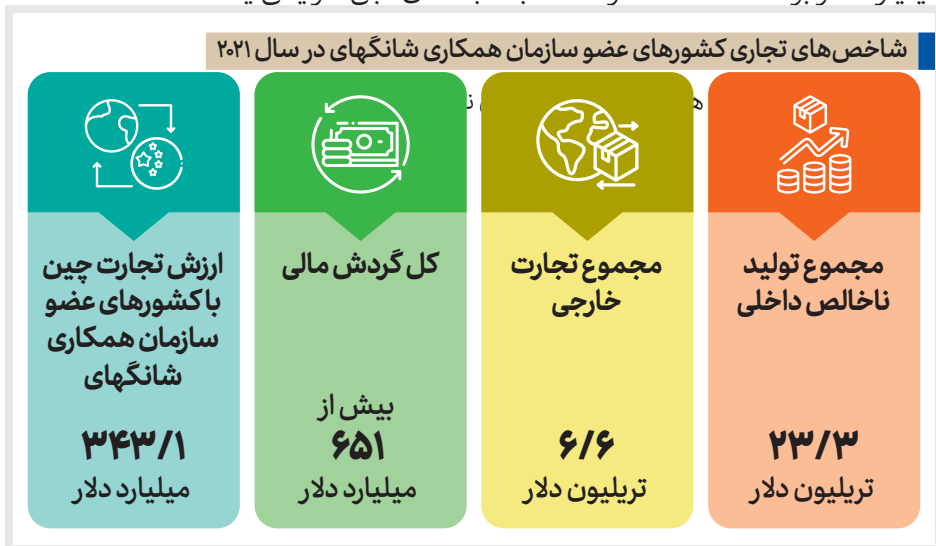
3. SCO Centre for Combating Cross-Border Organised Crime in Bishkek

4. SCO Information Security Centre in Nur-Sultan

5. Universal (United) SCO Centre for Countering Threats and Challenges

در کنار این موارد، اقدامات مجرمانه از جمله کلاه‌برداری‌های اینترنتی نیز رفته‌رفته افزایش یافته‌است. این قبیل مسائل ضمن ایجاد چالشی بزرگ برای ثبات اجتماعی-سیاسی کشورهای عضو سازمان، اهمیت و ضرورت تعریف همکاری در زمینه امنیت اطلاعات را بیش از پیش برجسته ساخته و خود به عاملی شتاب‌دهنده برای تقویت همکاری‌های کشورهای عضو در این حوزه تبدیل شده‌است.

از منظر اقتصادی، مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۱ حدود ۲۳/۳ تریلیون دلار بوده که تقریباً ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی را تشکیل می‌دهد. این رقم در مقایسه با زمان تأسیس سازمان در سال ۲۰۰۱ معادل ۱۳ برابر افزایش یافته‌است. مجموع تجارت خارجی کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۶/۶ تریلیون دلار بوده که نسبت به ۲۰ سال قبل ۱۰۰ برابر افزایش یافته‌است. کل گردش مالی کشورهای عضو سازمان به‌اضافه ایران در سال ۲۰۲۱ از ۶۵۱ میلیارد دلار فراتر رفته‌است. ارزش تجارت چین با کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۱ نیز برابر با ۳۴۳/۱ میلیارد دلار بوده‌است که ۴۰ درصد نسبت به سال قبل افزایش یافته‌است.

بانک توسعه چین در سپتامبر ۲۰۲۲ اعلام کرد که در چهارچوب کنسرسیوم بین بانکی سازمان تعداد ۶۳ پروژه همکاری تکمیل کرده است و تا آگوست ۲۰۲۲ مبلغ ۱۴/۶ میلیارد دلار وام به بانک های عضو و بانک های شریک اعطا کرده است. دایره این تسهیلات شامل همکاری در زمینه افزایش ظرفیت تولید، توسعه زیرساخت ها، توسعه سبز و کم کربن و کشاورزی است. این بانک همچنین بنا دارد دامنه همکاری های خود در زمینه تولید پیشرفته، آماد نوین (لجستیک مدرن)، پزشکی و بهداشت و فناوری های پیشرفته و نوین را افزایش دهد.

به طور کلی، اولویت های مهم سازمان برای توسعه همکاری های اقتصادی عبارتند از: افزایش کارایی کنسرسیوم بین بانکی و شورای تجاری سازمان، گسترش امکان استفاده عملیاتی از ارزهای ملی در تسویه حساب های متقابل بین کشورهای عضو سازمان (مصوبه ۱۶ دسامبر ۲۰۲۲)، تقویت ارتباطات بین بازارهای مالی و موسسات بانکی منطقه ای و بین المللی کشورهای عضو سازمان، رفع تمامی موانع موجود جهت برقراری ارتباطات تجاری بین جامعه تجاری به ویژه کسب و کارهای کوچک و متوسط و تلاش برای تاسیس سریع تر بانک توسعه و صندوق توسعه (حساب ویژه) سازمان. گفتنی است مشارکت فعالانه بانک سرمایه گذاری زیرساخت های آسیا، بانک تجارت و توسعه سازمان همکاری اقتصادی (اگو)، مرکز بین المللی امور مالی آستانه و سایر ساختارهای مالی و بانکی برای به ثمر نشستن فعالیت های مشترک بسیار مهم هستند، چرا که این مراکز به توسعه پایدار و یکپارچگی اقتصادی منطقه اوراسیا کمک می کنند. بدیهی است که تحریم های گسترده غرب علیه روسیه می تواند عامل محرکی برای تعیین فوری سازوکارهای مالی درون سازمان همکاری شانگهای باشد.

کشورهای عضو سازمان اساساً با یکدیگر هم‌مرز هستند، اما بسیاری از آن‌ها کشورهای محصور در خشکی هستند که نوع تجارت زمینی این کشورها (شامل تجارت محصولات کشاورزی، انرژی و مواد خام صنعتی)، آن‌ها را به یک تجارت حلقه بسته تبدیل می‌کند. از این رو، این قبیل کشورهای آسیای مرکزی محصور در خشکی به شدت نیازمند و علاقمند به توسعه زیرساخت‌های ارتباطاتی و بهبود همکاری‌های اقتصادی هستند.

همکاری یکپارچه و گسترده کشورهای عضو سازمان در زمینه انرژی، کل زنجیره صنعتی از تولید و حمل‌ونقل انرژی بالادستی گرفته تا پالایش نفت پایین‌دستی را پوشش می‌دهد. بنابراین تجارت انرژی بین کشورهای عضو سازمان قابلیت شکل‌دهی یک چرخه داخلی را دارد. البته باید توجه داشت که این همکاری‌ها لزوماً در بستر سازمان همکاری شانگهای محقق نمی‌شوند.

نکته جالب توجه دیگر این است که تقریباً یک‌هشتم از بیش از ۱۰۰۰ مجموعه میراث جهانی یونسکو در محدوده سازمان همکاری شانگهای قرار دارد. در این راستا، گفتگوهای منظمی بین فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف درون سازمان برقرار شده‌است و به‌زودی موزه سازمان همکاری شانگهای، پارک سازمان همکاری شانگهای، آبگینه (گالری) هنر سازمان همکاری شانگهای و نمایشگاه سیاحتی هشت عجائب سازمان همکاری شانگهای افتتاح خواهند شد. علاوه‌براین، ازبکستان قصد دارد دانشگاه گردشگری سازمان همکاری شانگهای را در سمرقند افتتاح کند. اعلام سالانه پایتخت گردشگری و فرهنگی سازمان نویدبخش ارتقای بیشتر شناخت میراث فرهنگی و تاریخی غنی کشورهای عضو سازمان و ظرفیت گردشگری آن‌ها است.

- درگیری نظامی و اختلاف شدید میان تعدادی از کشورهای عضو سازمان
- سنگ‌اندازی‌های آمریکا در روند توسعه و اثربخشی سازمان
- نفوذ قدرت‌های بیگانه در منطقه
- سلطه غرب بر فضای اطلاعاتی و بازار جهانی فناوری اطلاعات
- وجود ناهماهنگی‌های قابل ملاحظه و مشکلات بزرگ در مسیر همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات (عدم توازن در سطح توسعه کشورها)
- نبود یک هویت مشترک (فرهنگی، مذهبی و ...)
- نبود ضمانت اجرایی جهت تحقق مصوبات
- وجود رقابت‌های ژئوپلیتیکی در جنوب آسیا
- مشکلات اقتصادی تعدادی از اعضا و ناتوانی آن‌ها در بازپرداخت بدهی‌های خود به چین
- اختلاف در اولویت‌ها و تمایلات راهبردی-اقتصادی کشورهای عضو

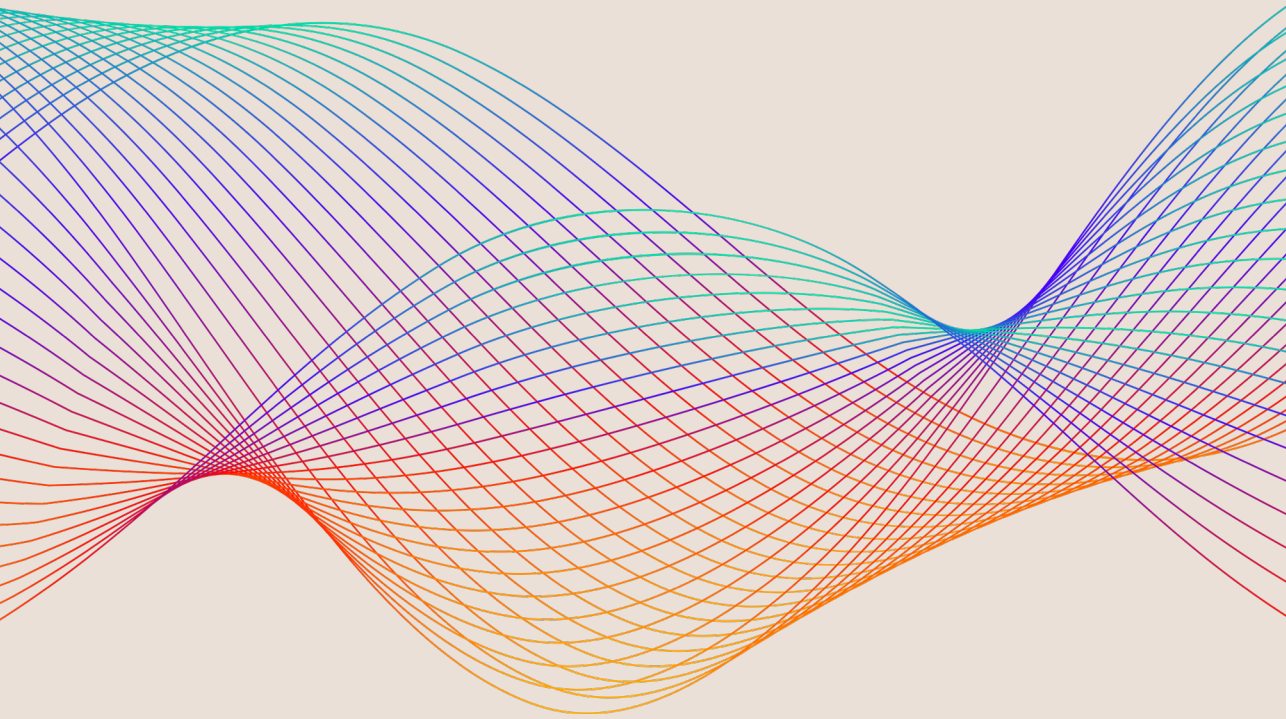
در ارتباط با چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای باید خاطرنشان ساخت که اختلاف شدید یا درگیری نظامی میان کشورهای عضو (قرقیزستان و تاجیکستان، هند و پاکستان، هند و چین) باعث اختلال در برخی همکاری‌های درون سازمانی شده است. اختلاف تفکر میان قدرت‌های سازمان نظیر هند و روسیه نیز در اجلاس ۲۰۲۲ سمرقند آشکار گردید و نخست‌وزیر هند با بیان این‌که دوران کنونی دوران جنگ نیست

به صراحت عدم موافقت هند را با اقدامات روسیه علیه اوکراین به پوتین اظهار کرد. سنگ اندازی‌های آمریکا و تشدید اختلافات میان کشورهای عضو نیز از چالش‌های مهم سازمان است؛ آمریکا به طور پیوسته در صدد بدبین کردن کشورهای نسبت به دو قدرت شرقی سازمان یعنی روسیه و چین است.

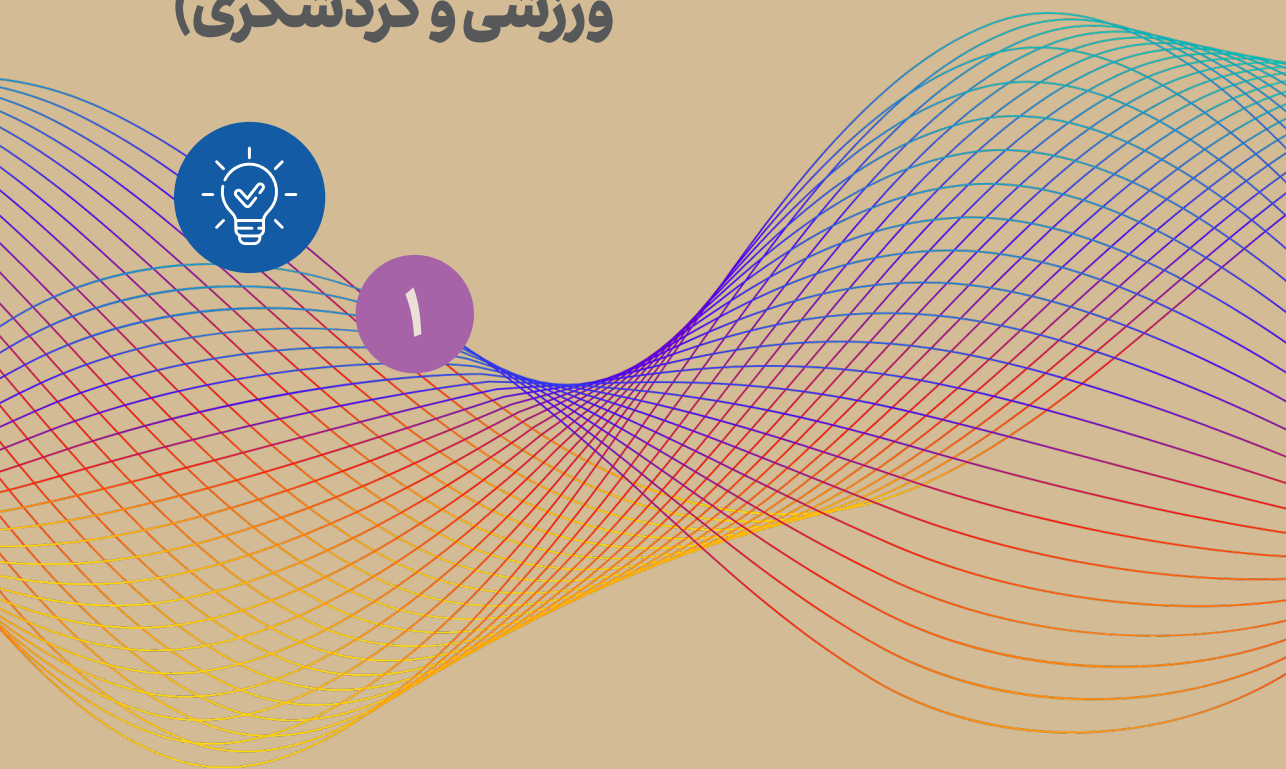
سازمان همکاری شانگهای تقریباً هویت جمعی منسجمی ندارد، حال آنکه اجتماع‌سازی و حس هویت مشترک یکی از اصولی‌ترین مفاهیم منطقه‌گرایی است. به طور کلی، نبود هویت مشترک و اختلاف‌های کشورهای عضو به منزله تهدید مهمی برای انسجام هر سازمانی محسوب می‌شود. موانع موجود در پیشبرد فرآیند منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای نظیر تفاوت میان ادیان، مذاهب و آیین‌های نامتجانس، زبان، فرهنگ و تجربه‌های تاریخی متفاوت کشورهای عضو و همچنین اختلاف‌های سیاسی و رقابت‌های جدی میان برخی اعضا را نمی‌توان نادیده گرفت. در مجموع می‌توان گفت سازمان برای منطقه‌گرایی از شرط لازم یعنی اعتماد متقابل برخوردار است، اما هنوز تا رسیدن به شرط کافی یعنی هویت جمعی قوی فاصله دارد.

در ارتباط با همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات نیز باید گفت که ناهماهنگی‌های قابل ملاحظه و مشکلات بزرگی به دلیل اختلاف در سطح توسعه فناوری اطلاعات در کشورهای عضو وجود دارد و رویکرد کشورهای عضو بعضاً همسو نیست. در زمینه همکاری‌های اقتصادی و تجاری نیز باید مسئله بدهی‌های سنگین و تجزیه و تحلیل نسبت هزینه‌ها و عائدی حاصل از اجرای طرح‌ها مورد توجه قرار گیرند، چرا که امروزه تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه با مشکلات اقتصادی روبرو هستند و در بازپرداخت بدهی‌های خود به چین با مشکل مواجه هستند.

**فرصت‌های پیش‌روی
سازمان همکاری‌شانگهای
(سیاسی، امنیتی، اقتصادی،
انرژی و مواد غذایی، فرهنگی،
ورزشی و گردشگری)**

در این بخش به صورت کلان و در تکمیل مطالب جلد اول گزارش به معرفی فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از منظر سیاسی، امنیتی، اقتصادی، انرژی و مواد غذایی، فرهنگی، ورزشی و گردشگری پرداخته خواهد شد.

اطلاع‌نگاشت ۱: گزیده‌ای از فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای

- ایجاد منطقه‌گرایی چندبعدی و تأمین منافع اعضا
- اتحاد ژئواستراتژیک در شرایط نظم نوین بین‌المللی
- تحقق ایده مشارکت اوراسیای بزرگ‌تر
- تقویت همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات میان کشورهای عضو
- ایجاد بسترهای لازم جهت تسهیل مراودات مالی و فرآیند سرمایه‌گذاری
- توسعه زیرساخت‌ها به‌عنوان مسیری برای تسریع تجارت منطقه‌ای
- توسعه همکاری‌ها در زمینه امنیت انرژی و غذایی
- تعریف تجارت انرژی به صورت یک چرخه درون‌سازمانی
- ارتقای شناخت ملت‌های عضو سازمان نسبت به یکدیگر از طریق ترویج برنامه‌های فرهنگی، گردشگری، ورزشی و آموزشی
- تعریف همکاری‌های بیشتر با سازمان ملل و دیگر نهادهای بین‌المللی

فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از منظر سیاسی

از آغاز قرن بیست و یکم، جهان به سرعت در حال تغییر است. در این میان، بحران اوکراین و فشارهای بی‌سابقه سیاسی و اقتصادی، تحریم‌ها و اقدامات سرویس‌های

اطلاعاتی آمریکا و تعدادی از کشورهای دیگر علیه روسیه نه تنها بر اقتصاد روسیه، بلکه بر اقتصاد کل جهان تأثیر گذاشته و نظام موجود در تجارت جهانی را تهدید کرده است. آغازکنندگان تحریم‌ها با اقدامات غیرقانونی خود در حال تلاش برای تقسیم جهان به دو بلوک هستند، اما پیش‌بینی پیامدهای بعدی آن دشوار است. به منظور مقابله با وضعیت کنونی، کشورها و سازمان‌های مختلف در سطح ملی عمدتاً به دنبال راهکارهای راهبردی و تاکتیکی در حوزه‌های اقتصادی-اجتماعی هستند و در سطح منطقه‌ای نیز درصدد هماهنگی جهت انجام فعالیت‌های مشترک و پاسخ جمعی به چالش‌ها و تهدیدهای جدید مرتبط برآمده‌اند^۱].

سازوکارهای همکاری سازمان همکاری شانگهای از ظرفیت‌های چشمگیری برای منطقه‌گرایی چندبعدی و تأمین منافع اعضا برخوردار است. اعضای سازمان ترکیبی از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه از مناطق مختلف آسیای مرکزی، غرب آسیا (خاورمیانه)، شرق آسیا و قفقاز هستند که در حوزه‌های مختلف امنیتی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی و غیره همکاری می‌کنند. نتایج یک مطالعه پژوهشی حاکی از آن است که از زمان تأسیس سازمان همکاری شانگهای تاکنون مفهوم همکاری و سازوکارهای مشارکت همواره غنی‌تر و توسعه‌یافته‌تر شده است و سازمان از ظرفیت قوی برای اثرگذاری بر نظم نوین جهانی برخوردار است^۲. از سوی دیگر، سازمان همکاری شانگهای به‌طور فزاینده‌ای در حال تقویت اثرگذاری خود در حکمرانی جهانی است: دلیل اول برای این موضوع، پذیرش هند و پاکستان به‌عنوان اعضای اصلی و دائمی سازمان است که انگیزه‌ای قوی برای مشارکت

۱. این قبیل اقدامات غرب توسط راشد علی‌موف به حرکت بومرنگ تشبیه شده است، بدین معنا که فشارها و تهدیدات غرب دامن‌گیر خود او نیز شده است.

۲. اما همانطور که در بخش چالش‌ها نیز اشاره خواهد شد، با توجه به درگیری‌های درونی و نبود یک هویت مشترک جمعی، سازمان همچنان تا رسیدن به مرحله‌ی همگرایی فاصله زیادی دارد.

عمیق سازمان در حاکمیت جهانی ایجاد کرده‌است. دلیل دوم شامل هم‌افزایی و همکاری‌های نهادی چین و روسیه است که به مشارکت سازمان در حکمرانی جهانی شتاب بخشیده‌است. همکاری مشترک اتحادیه اقتصادی اوراسیا به رهبری روسیه و سازمان همکاری شانگهای یا مشارکت اعضای سازمان همکاری شانگهای در کلان‌طرح راه ابریشم نوین چین دال بر این واقعیت هستند. به‌ادعان برخی صاحب‌نظران می‌توان چنین تفسیر کرد که سازمان همکاری شانگهای در اصل مقدمه‌ای برای شکل‌گیری راه ابریشم نوین است و راه ابریشم نوین نیز آغاز گامی برای شکل‌گیری نظم نوین جهانی خواهد بود.

مشارکت و همکاری با همسایگان از طریق سازوکارهای منطقه‌ای چندجانبه بهترین راه برای تحقق هدف‌های راهبردی اقتصادی است و اصولاً سازمان‌های منطقه‌ای با توجه به همگونی سیاسی کشورهای عضو قادر به اتخاذ تصمیم‌های منسجم جمعی، حل‌وفصل مؤثرتر اختلاف‌های داخلی و تعریف دشمن مشترک هستند و بسیار موفق‌تر از سازمان‌های بین‌المللی در زمینه تضمین امنیت و نظم و ثبات کشورهای عضو عمل می‌کنند. برخی تحلیل‌ها حاکی از آن هستند که الگوی تعامل درونی سازمان همکاری شانگهای در ابتدا از نوع الگوی هدایت‌شده بوده و فرآیند منطقه‌گرایی با رهبری کشورهای بزرگ و مشارکت کشورهای کوچک و متوسط دنبال می‌شد. در این الگو، چین و روسیه با حمایت گسترده مالی و مادی از سازمان همکاری شانگهای و ارائه ایده‌های همکاری و پیشنهادهای عملی برای توسعه منطقه‌گرایی سعی داشتند کشورهای آسیای مرکزی را به مشارکت و همکاری هدایت کنند. با این حال، الگوی تعامل درون سازمان همکاری شانگهای پس از پیوستن هند و پاکستان از الگوی هدایت‌شده به الگوی فراگیر تغییر پیدا کرد [۲].

راشد علی‌موف^۱ - سفیر سابق تاجیکستان در چین، وزیر امور خارجه اسبق تاجیکستان و دبیرکل سازمان همکاری شانگهای در دوره زمانی ۲۰۱۶ الی ۲۰۱۸ - اذعان داشت برگزاری بیست‌ودومین نشست سران سازمان همکاری شانگهای در بحبوحه سه بحران متقابل جهانی مستقیماً بر کشورهای عضو سازمان و صلح و امنیت منطقه تأثیر داشته و می‌تواند تغییرات در نظم جهانی موجود را تسریع بخشد. اولین بحران شامل بحران جاری در افغانستان است، دومین بحران به بحران اوکراین شامل تحریم‌های غرب علیه روسیه اشاره دارد و بحران سوم نیز در ارتباط با مسئله تایوان است که ناشی از تحریکات ایالات متحده است. به‌طور کلی، این قبیل تنش‌ها در روابط بین‌الملل زمینه را برای تبلور دنیای چندقطبی جدید فراهم می‌کنند که خود می‌تواند به یک بحران بزرگ‌تر دامن زند. جهان همزمان با شروع نظم نوین جهانی شاهد تشدید اختلاف‌ها در روابط شرق و غرب است. ایالات متحده تلاش‌های گسترده‌ای برای تشکیل ائتلاف علیه روسیه انجام می‌دهد و برای حفظ جهان تک‌قطبی به باج‌خواهی از پکن و تهدید چین متوسل شده است. سیاست و اقتصاد جهانی در گیرودار تلاطم‌ها و تنش‌های فزاینده است و نظم متعارف بین‌المللی در حال برهم خوردن است. در این شرایط، برگزاری نشست سران کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای با حضور دو عضو دائمی شورای امنیت سازمان ملل (چین و روسیه)، چهار قدرت هسته‌ای دنیا (چین، روسیه، هند و پاکستان) و اعضای آسیای مرکزی عاری از سلاح هسته‌ای می‌تواند برای صلح جهانی و امنیت بین‌المللی موثر باشد.

از منظر ژئواستراتژیکی می‌توان دریافت که کشورهای عضو سازمان هم‌اکنون با تمرکز بر اولویت‌های مشترک خود برای توسعه مستقل و مترقی در شرایط

1. Rashid Alimov

نظم نوین بین‌المللی متحد شده‌اند. شایان ذکر است که چهار کشور از ۹ قدرت هسته‌ای واقعی و بالفعل در جهان (شامل روسیه، چین، هند و پاکستان) عضو سازمان همکاری شانگهای هستند و در نتیجه سازمان در کنار ظرفیت‌های مختلف ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و تمدنی خود قادر خواهد بود نقشی بی‌نظیر در عرصه بین‌المللی از جمله حاکمیت اقتصاد جهانی ایفا کند. آمارهای موجود نیز مؤید این مطلب هستند و کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در سال‌های اخیر شاهد توسعه سریع بوده‌اند.

سازمان همکاری شانگهای به‌طور پیوسته در حال اجرای اصل باز بودن (مندرج در منشور) و پذیرفتن اعضای جدید است؛ امری که موقعیت سازمان همکاری شانگهای را به‌عنوان مرکز قدرت در حال ظهور در اوراسیا تثبیت خواهد کرد. در این راستا، ایران به احتمال قوی در نشست ۲۰۲۳ سران سازمان در دهلی‌نو به‌عنوان نهمین عضو اصلی سازمان حضور خواهد یافت و بلاروس که در سال ۲۰۱۵ وضعیت ناظر را به دست آورده بود، نامزد بعدی عضویت کامل سازمان همکاری شانگهای است (در بیانیه سمرقند در سپتامبر ۲۰۲۲، کشورهای عضو بر اهمیت تصمیم‌گیری در مورد آغاز روند پذیرش جمهوری بلاروس به‌عنوان عضو اصلی سازمان تاکید کردند). بدین ترتیب، سازمان همکاری شانگهای در آینده‌ای نزدیک از ۱۰ کشور اوراسیا تشکیل خواهد شد و حداقل ۱۰ کشور دیگر نیز در فهرست انتظار هستند. در اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای که در سال ۲۰۲۱ در دوشنبه تاجیکستان برگزار شد، شرکت‌کنندگان با درخواست بررسی تغییر وضعیت مصر، قطر و عربستان سعودی به‌عنوان شریک گفتگو موافقت کردند و در نشست سال ۲۰۲۲ نیز این سه کشور به‌عنوان شرکای جدید گفتگو پذیرفته شدند. این امر نشان‌دهنده علاقه فزاینده کشورهای عربی برای

تعامل با سازمان همکاری شانگهای است. تمایل کشورهای بحرین، کویت و امارات متحده عربی به عضویت در خانواده سازمان همکاری شانگهای نیز دال بر این واقعیت است. علاوه بر این، درخواست‌های مالدیو و میانمار در دست بررسی است. همچنین، سازمان همکاری شانگهای دارای موقعیت غیررسمی برای پذیرش کشورها در قالب مهمان نیز می‌باشد. به عنوان مثال، رئیس‌جمهور ترکمنستان سال‌هاست که مهمان اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای است و انتظار می‌رود که تعداد مهمانان واجد شرایط آن در آینده افزایش یابد. مجموع این عوامل نشان‌دهنده شکل‌گیری مرکز جدید قدرت در عرصه ژئوپلیتیک جهانی است. به طور کلی، گسترش مستمر سازمان همکاری شانگهای از نظر وسعت و دسترسی جغرافیایی به نفع سازمان است و به منزله اهرمی سیاسی برای متعادل کردن نقش غرب و به چالش کشیدن تحریم‌های اقتصادی قدرت‌هایی مانند ایالات متحده و برخی کشورهای اروپایی به شمار می‌رود. اما آنچه مسلم است این است که آینده این نهاد توسط اعضای کلیدی سازمان شکل خواهد گرفت که متعاقباً بر پویایی سراسر منطقه اوراسیا تأثیر خواهند گذاشت.

چنانچه راشد علی‌موف اظهار داشته است مشارکت و همکاری در زمینه دستیابی به رفاه مشترک سنگ‌بنای تعامل در سازمان همکاری شانگهای بوده و سازمان در شرایط کنونی نیازمند قدرت بخشی به اصل فوق و حرکت از الگوی گسترده توسعه^۱ به الگوی فشرده توسعه^۲ است. سازمان همکاری شانگهای طی دو دهه گذشته به تدریج توانسته است قدرت داخلی و جذابیت بیرونی به دست آورد. مشارکت سازمان همکاری شانگهای در امور بین‌الملل از جمله تعریف انواع مختلف همکاری‌ها با سازمان ملل و نهادهای تخصصی آن و سازمان‌های بین‌المللی دیگر (نظیر سازمان پیمان امنیت

1. Extensive development
2. Intensive development

جمعی (CSTO)^۱، کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (CIS)^۲، اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن)، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، اتحادیه کشورهای عربی^۳، کنفرانس تعامل و اعتمادسازی در آسیا (CICA)^۴ و غیره) در تقویت جایگاه این سازمان در عرصه بین‌الملل بسیار تاثیرگذار بوده است. علاوه بر آن، ارتباط دادن سازمان با ابتکار یک کمربند یک راه یکی از راهکارهای افزایش همکاری‌های منطقه‌ای به‌ویژه در حوزه اقتصادی محسوب می‌شود. این موضوع و رویه تصمیم‌گیری‌های سازمان براساس اجماع برای بسیاری از کشورها جذاب است. لازم به توضیح است که سازمان همکاری شانگهای نه یک بلوک نظامی-سیاسی و نه یک اتحادیه اقتصادی است. در واقع، سازمان براساس روح شانگهای به دنبال رویارویی یا دشمنی با هیچ کشوری (و حتی تقابل علیه غرب) نیست و عملاً بر انجام تلاش‌های مشترک برای یافتن راه‌حل‌های قابل قبول متقابل جهت حل چالش‌های منطقه متمرکز است. واقعیت این است که قدرت سازمان همکاری شانگهای براساس منشور سازمانی آن در برابری و اتحاد کشورهای عضو آن است. در مجموع، دستورکارهای مطلوبی در تمام اجلاس‌های سران سازمان همکاری شانگهای پیگیری می‌شود که معمولاً زمینه‌های جدیدی برای پیشروی اعضا باز می‌کند. مجموعه این عوامل سبب شکل‌گیری تصویری مثبت از سازمان همکاری شانگهای شده است و به همین دلیل هم کشورهای مختلف در تلاش برای پیوستن به این سازمان هستند [۱، ۳ و ۴].

تفاهم‌نامه‌های متعددی که در سپتامبر ۲۰۲۲ بین سازمان همکاری شانگهای و سه نهاد بین‌المللی دیگر شامل اتحادیه کشورهای عربی، کمیسیون اقتصادی و اجتماعی

1. Collective Security Treaty Organization

2. Commonwealth of Independent States

3. League of Arab States

4. The Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia

آسیا و اقیانوسیه^۱ و یونسکو امضا شد، به تدوین دستورکار ازبکستان و سایر کشورهای منطقه در اجلاس سران سازمان در سمرقند (سپتامبر ۲۰۲۲) کمک کرد^۲. هدف اصلی این است که تفاهم‌نامه‌هایی از این دست تصویر ضدغربی سازمان همکاری شانگهای را به یک گروه منطقه‌ای فراگیر و بازتر تبدیل کنند. به علاوه، توافقنامه‌ای با عنوان «برنامه عملیاتی جامع اجرای معاهده حسن همجواری، دوستی و همکاری بلندمدت بین دولت‌های عضو سازمان همکاری شانگهای در دوره زمانی ۲۰۲۳ الی ۲۰۲۷»^۳ توسط اعضای سازمان امضا شد که بیانگر تاکید و تمایل اعضا به افزایش تعاملات و همکاری‌های بلندمدت است. بیانیه سمرقند همچنین رویکرد مشترکی برای همکاری در حوزه‌های علم، فناوری و نوآوری، حل بحران‌های زیست‌محیطی، گسترش اقدامات بشردوستانه، شکل‌دهی محلی برای توسعه نوآوری و فناوری‌های سبز ترسیم کرد^۴ [۵ الی ۹].

اصولا همکاری با سایر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی یکی از نقاط قوت سازمان همکاری شانگهای محسوب می‌شود. از سال ۲۰۰۴ که سازمان همکاری شانگهای عضو ناظر سازمان ملل متحد شد، همکاری‌های مؤثری با برخی از شعبه‌های سازمان ملل مانند دفتر سازمان ملل متحد در امور مواد مخدر و جرم، دبیرخانه سازمان ملل متحد و کمیسیون اقتصادی آسیا و اقیانوسیه داشته است. کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای هسته اصلی اوراسیا را تشکیل می‌دهند و برخی از اعضای این سازمان در سازمان‌های دیگری مانند اتحادیه اقتصادی اوراسیا، پیمان امنیت جمعی، سازمان

1. Economic and Social Commission for Asia and the Pacific

۲. ترجمه متن کامل بیانیه به همراه خلاصه اجرایی آن در منبع زیر قابل مطالعه است:

بیانیه بیست‌ودومین اجلاس سران کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، سمرقند-ازبکستان؛ موسسه پویندگان توسعه فناوری و نوآوری ایرانیان، پاییز ۱۴۰۱

3. Comprehensive Action Plan for the Implementation of the SCO Treaty on Long-Term Good Neighborliness, Friendship and Cooperation for 2023-2027

۴. به منظور کسب جزئیات بیشتر درباره بیانیه سمرقند به منبع زیر رجوع شود:

http://eng.sectsco.org/towards_HSC/20220921/913799/Meeting-with-Arab-League-leadership.html

همکاری اقتصادی (اكو)^۱ نیز عضویت دارند و امکان ارتباط این سازمان‌ها با یکدیگر را فراهم می‌آورند. همکاری‌های این سازمان‌ها با یکدیگر موجب شده است چشم‌اندازی برای تشکیل یک شبکه سازمانی در اوراسیا ترسیم شود. شایان ذکر است که در اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای که در سال ۲۰۲۱ در دوشنبه تاجیکستان برگزار شد، اعضای سازمان ایده‌ی مشارکت اوراسیای بزرگ‌تر^۲ را مطرح کردند که شامل کشورهای سازمان همکاری شانگهای، اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن) می‌شود. این ایده می‌تواند موجب هم‌افزایی میان سازمان‌های منطقه‌ای و تشکیل شبکه‌ای از سازمان‌های اوراسیایی شود [۱۰ و ۲].

فرصت‌های پیش روی سازمان همکاری شانگهای از منظر امنیتی

تهدیدهای مشترک ناشی از قلمرو افغانستان تا حد زیادی به ظهور سازمان همکاری شانگهای در نقشه سیاسی جهان و شکل‌گیری همکاری‌های امنیتی در منطقه و حتی با شرکای بسیار فراتر از مرزهای سازمان همکاری شانگهای کمک کرده است و پس از گذشت ۲۰ سال از تاسیس آن نیز همچنان مساله افغانستان یکی از چالش‌های مهم تعداد زیادی از اعضای سازمان است. پیش‌بینی می‌شود تعاملات امنیتی همچنان اولویت اصلی سازمان همکاری شانگهای باقی بماند، چرا که تعداد درگیری‌های محلی در امتداد مرزهای خارجی سازمان همکاری شانگهای در حال کاهش نیست و در واقع، درگیری‌های محلی ابعاد منطقه‌ای و جهانی پیدا کرده‌اند و مناقشه افغانستان که نزدیک به نیم قرن به طول انجامیده است نیز به خوبی گویای این واقعیت است. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که در حال حاضر علاوه بر مساله تروریسم و ناامنی، افغانستان یک مشکل پیچیده و جدی دیگر نیز برای منطقه دربردارد که عبارت است

1. Economic Cooperation Organization (ECO)
2. Greater Eurasian Partnership

از مواد مخدر! این تهدید کمتر از تهدید تروریستی برخوردار است از خاک این کشور نیست. بی‌ثباتی سیاسی در افغانستان قیمت تریاک را تقریباً تا دو برابر (در ماه می ۲۰۲۱) افزایش داده است و تنها در سال ۲۰۲۱، حجم تریاک تولیدی افغانستان با ۸ درصد افزایش برابر با ۶/۸ هزار تُن بوده است. تولید این حجم از مواد مخدر در این سال برای سوداگران بین ۱/۸ تا ۲/۷ میلیارد دلار سود ایجاد کرده است (اطلاعات غیررسمی). افزایش تولید مواد مخدر یکی دیگر از پیامدهای منفی اِشغال ۲۰ ساله افغانستان توسط نیروهای آمریکایی و ناتو است که رفع آن مستلزم تلاش‌های متمرکز بیشتر شرکای سازمان همکاری شانگهای و خود افغان‌ها است. مانورهای سالانه مبارزه با تروریست در راستای پاسخ دسته‌جمعی سازمان همکاری شانگهای به چالش‌های امنیتی موجود در منطقه به‌ویژه از سوی افغانستان (شامل مواد مخدر و تروریسم) برگزار می‌شوند. علاوه بر این، برگزاری تمرین‌های مشترک به‌منزله هشدار به تمام کسانی است که برنامه‌های تهاجمی بر علیه منطقه سازمان همکاری شانگهای از جمله آسیای مرکزی طراحی می‌کنند. نکته مهم این است که تمرینات معمولاً بر مبنای سناریویی اجرا می‌شوند که بر اساس موقعیت‌های عملیاتی موجود در سازمان همکاری شانگهای و تاکتیک‌های تروریست‌ها طراحی شده است. به‌عنوان مثال، اولین مانور مشترک سازمان همکاری شانگهای و سازمان پیمان امنیت جمعی در تاجیکستان در پاییز ۲۰۲۱ پس از تخلیه ناگهانی آمریکا از افغانستان برگزار شد. شایان ذکر است تأمین امنیت منطقه برای اجرای طرح‌های همکاری اقتصادی و راهبردی اهمیت بالایی دارد. از منظر کشورهای عضو، امنیت مبنای توسعه است و در صورت عدم تأمین آن، امکان دستیابی به توسعه و اهداف اقتصادی و راهبردی نیز وجود نخواهد داشت؛ از این منظر کنترل وضعیت افغانستان اهمیت زیادی دارد.

در میان چالش‌ها و تهدیدات ترکیبی و فزاینده، سازمان همکاری شانگهای به دنبال روش‌ها و سازوکارهایی است که بتواند همکاری‌های امنیتی را به سطوح نوآورانه برساند. علاوه بر عملکرد مؤثر کمیته اجرایی ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم (RATS)^۱ در سازمان همکاری شانگهای، تعدادی از کشورها پیشنهادهای در خصوص ایجاد مراکز یا سازوکارهای امنیتی مستقل پیشنهاد کرده‌اند. تأسیس مرکز مبارزه با مواد مخدر سازمان همکاری شانگهای در دوشنبه^۲ (به‌عنوان یک ستاد عملیاتی برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر)^۳، مرکز مبارزه با جنایات سازمان یافته فرامرزی سازمان همکاری شانگهای در بیشکک (قرقیزستان)^۴، مرکز امنیت اطلاعات سازمان همکاری شانگهای در نورسلطان (قزاقستان)^۵ و مرکز جامع (متحد) سازمان همکاری شانگهای برای مقابله با تهدیدها و چالش‌ها^۶ توسط کشورهای مختلف از جمله این پیشنهادهای هستند که البته بحث و بررسی در این زمینه همچنان ادامه دارد [۳ و ۱].

دنگ خائو^۷-دبیرکل مرکز مطالعاتی سازمان همکاری شانگهای و پژوهشگر واحد اوراسیا در پژوهشکده مسائل بین‌الملل چین- و لی تین‌ای^۸-دستیار پژوهشی بخش اوراسیا در پژوهشکده مسائل بین‌الملل چین- اظهار داشته‌اند که سازمان همکاری شانگهای اقدامات موثری در زمینه امنیت اطلاعات و سایبری انجام داده است. در این راستا، سازمان مذکور چهار رویکرد اتخاذ کرده است: امضای توافق‌نامه‌های متعدد و تعریف همکاری‌های مستمر در زمینه امنیت اطلاعات؛ ایجاد سازوکار موثر برای

1. Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) Executive Committee

2. SCO Anti-Drug Centre in Dushanbe

۳. گفتنی است بحث استقرار زیربنای این ساختار در شهر دوشنبه، در حال پیگیری است.

4. SCO Centre for Combating Cross-Border Organised Crime in Bishkek

5. SCO Information Security Centre in Nur-Sultan

6. Universal (United) SCO Centre for Countering Threats and Challenges

7. Deng Hao

8. Li TianYi

همکاری‌های امنیتی؛ برگزاری رزمایش مبارزه با تروریسم سایبری؛ و تعریف همکاری‌های بین‌المللی در زمینه امنیت اطلاعات با سازمان ملل متحد. این کارشناسان چینی معتقدند بیانیه‌ها و توافق‌نامه‌های درون سازمان همکاری‌های شانگهای به‌منزله تدابیر و نقشه‌راه‌هایی هستند که به شکل‌گیری همکاری‌ها در زمینه امنیت اطلاعات بین‌الملل کمک کرده‌اند. در راستای مقابله با تهدید امنیت اطلاعات، ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم نیز نسبت به هماهنگ‌سازی اقدامات کشورهای عضو در جهت مسدود کردن تارنماهای مرتبط با تروریسم اقدام کرده‌است تا بدین ترتیب بتواند از گسترش و توسعه تروریسم سایبری ممانعت به‌عمل آورد؛ تاجایی که به‌اذعان ایگور سیسویف^۱ -مدیر کمیته اجرایی ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم- کشورهای عضو در سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۱۷ مجموعاً بیش از ۱۰۰ هزار تارنما را مسدود کرده و بیش از ۴ میلیون از اسناد و اطلاعات مرتبط با تروریسم را توقیف کرده‌اند. ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم همچنین رزمایشی با عنوان رزمایش مبارزه با تروریسم سایبری^۲ (شیامین-۲۰۱۵) در شهر شیامین از استان فوجیان چین برگزار کرده‌است که نخستین رزمایش مشترک سازمان همکاری‌های شانگهای برای مقابله با تروریسم سایبری بوده‌است. این رزمایش در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۹ نیز در این شهر برگزار شد. امضای تفاهم‌نامه‌های متعدد میان سازمان همکاری‌های شانگهای و دفتر کمیته مبارزه با تروریسم سازمان ملل متحد (UNOCT)^۳ و بخش اجرایی کمیته مبارزه با تروریسم شورای امنیت سازمان ملل متحد (CTC)^۴ از جمله همکاری‌های موثر سازمان همکاری‌های شانگهای با سازمان ملل متحد است که جزئیات بیشتر آن در منابع مربوطه قابل مطالعه است.

1. Igor Sysoev

2. SCO anti-cyber-terrorism drill

3. United Nations Office of Counter-Terrorism

4. United Nations Security Council Counter-Terrorism Committee

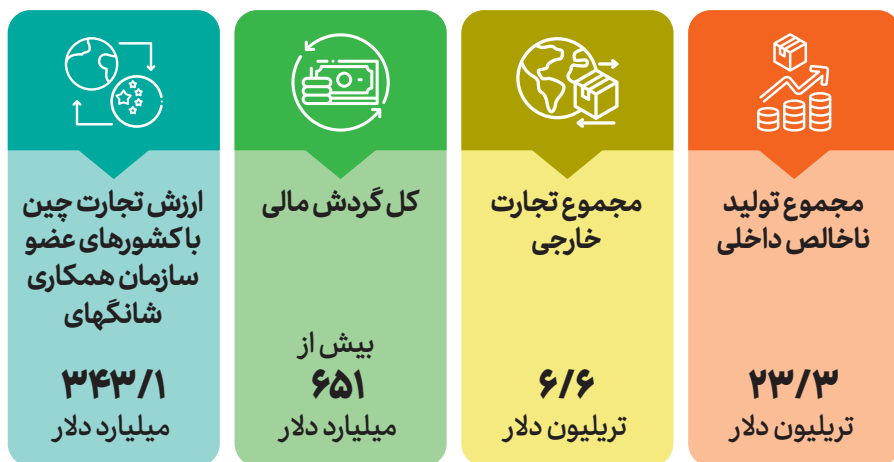
دینگ خائو و لی تیین‌ایی، خواسته‌های مشترک و اتفاق‌نظر کشورهای عضو سازمان در زمینه عدم مداخله در سیاست داخلی، احترام به حاکمیت ملی و مقابله با فعالیت‌های مخرب با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات (به‌ویژه اقدامات مجرمانه و تروریستی) را از جمله عوامل اصلی در توسعه و پیشبرد همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات در بستر سازمان همکاری شانگهای برمی‌شمرند. این تحلیل‌گران چینی اظهار می‌کنند که به‌دنبال توسعه سریع فناوری ارتباطات، کشورهای غربی به‌کمک رسانه‌های اطلاعاتی از جمله شبکه اینترنت به‌طور پیوسته تلاش می‌کنند کشورهای مختلف را به برپایی انقلاب رنگی تحریک کنند. افزون‌براین، نیروهای موسوم به سه شر (تروریسم، جدایی‌طلبی و افراط‌گرایی دینی) با تغییر ابزارهای خود در جهت ترویج تفکرات افراط‌گرایانه و نیز به‌کارگیری اعضای جدید برای سازمان‌دهی فعالیت‌های تروریستی و خشونت‌آمیز به استفاده بیشتر از شبکه اینترنت روی آورده‌اند. در کنار این موارد، اقدامات مجرمانه از جمله کلاه‌برداری‌های اینترنتی نیز رفته‌رفته افزایش یافته‌است. این قبیل مسائل ضمن ایجاد چالشی بزرگ برای ثبات اجتماعی-سیاسی کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، اهمیت و ضرورت تعریف همکاری در زمینه امنیت اطلاعات را بیش از پیش برجسته ساخته و خود به عاملی شتاب‌دهنده برای تقویت همکاری‌های کشورهای عضو در این زمینه تبدیل شده‌است (اثر معکوس اقدامات مخرب غرب). جالب این‌که این موضوع در سخنرانی رئیس‌جمهور چین در نشست ۲۰۲۲ سمرقند نیز مطرح شد و مورد توجه حاضرین قرار گرفت. شی جین‌پینگ از اعضای سازمان درخواست کرد با تمامی اقداماتی که مروج انقلاب‌های رنگین و مداخله در امور داخلی کشورها هستند، مقابله کنند [۱۲ و ۱۱].

فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری‌های شانگهای از منظر اقتصادی

مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای در سال ۲۰۲۱ حدود ۲۳/۳ تریلیون دلار بوده که تقریباً ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی را تشکیل می‌دهد. این رقم در مقایسه با زمان تأسیس سازمان در سال ۲۰۰۱ بالغ بر ۱۳ برابر افزایش یافته است. مجموع تجارت خارجی کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۶/۶ تریلیون دلار بوده که نسبت به ۲۰ سال قبل ۱۰۰ برابر افزایش یافته است. کل گردش مالی کشورهای عضو سازمان به اضافه ایران در سال ۲۰۲۱ از ۶۵۱ میلیارد دلار فراتر رفته است. ارزش تجارت چین با کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۱ نیز برابر با ۳۴۳/۱ میلیارد دلار بوده است که ۴۰ درصد نسبت به سال قبل افزایش یافته است.

اطلاع‌نگاشت ۲: شاخص‌های تجاری کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای در سال ۲۰۲۱

(لزوما در بستر سازمان همکاری‌های شانگهای اتفاق نیفتاده است)

لازم به ذکر است که کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای خواهان تشکیل اقتصاد جهانی مشترک و باز هستند که مبتنی بر قوانین نظام تجاری چندجانبه،

اثربخشی قوانین سازمان تجارت جهانی و جلوگیری از هرگونه فعالیت حمایتی یک‌جانبه در تجارت بین‌المللی و منطقه‌ای است. سازمان همکاری شانگهای در طول تاریخ ۲۰ ساله فعالیت خود همواره اقدامات زیادی در زمینه ایجاد شرایط مساعد برای توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری، حرکت آزاد کالا، سرمایه، فناوری، خدمات و غیره انجام داده است. بخشی از چنین دستاوردهایی به‌واسطه توسعه ظرفیت‌های ترانزیتی، مدیریت حمل‌ونقل و ایجاد دالان‌های حمل‌ونقل اقتصادی در سراسر قلمرو کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای به‌دست آمده است که فرآیندی پیچیده و پرهزینه است که حداقل یک دهه به‌طول انجامیده و هنوز ادامه دارد.^۱ گفتنی است این طرح‌ها این قابلیت را دارند که به نقاط ارتباطی کلیدی در مسیرهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل شوند.

بانک توسعه چین (CDB)^۲ در سپتامبر ۲۰۲۲ اعلام کرد که **در چهارچوب کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای تعداد ۶۳ پروژه همکاری تکمیل کرده است و تا آگوست ۲۰۲۲ مبلغ ۱۴/۶ میلیارد دلار وام به بانک‌های عضو بانک‌های شریک اعطا کرده است** که یکی از جدیدترین دستاوردهای سازمان در زمینه همکاری‌های اقتصادی به‌شمار می‌رود. دایره این تسهیلات شامل همکاری در زمینه افزایش ظرفیت تولید، توسعه زیرساخت‌ها، توسعه سبز و کم‌کربن و کشاورزی است. **این بانک همچنین بنا دارد دامنه همکاری‌های خود در زمینه تولید پیشرفته، آماد نوین (لجستیک مدرن)، پزشکی و بهداشت و فناوری‌های پیشرفته و نوین را افزایش دهد.** با این حال، سازمان همکاری شانگهای باید در مسیر تقویت همکاری‌های اقتصادی خود گام بردارد. سازمان همکاری شانگهای با ایجاد سازوکارهای همکاری متعدد از جمله شورای تجاری^۳ و کنسرسیوم

۱. به‌عنوان مثال، پروژه‌های ساخت راه‌آهن مزار شریف-هرات و مزار شریف-پیشاور و همچنین پروژه ساخت مسیر ریلی ازبکستان-قرقیزستان-چین همچنان تکمیل نشده‌اند.

2. China Development Bank

3. Business Council

بین‌بانکی سازمان همکاری‌های شانگهای^۱ موفق به ایجاد ظرفیت‌های اقتصادی گسترده و فرصت‌های سرمایه‌گذاری کلان در راستای افزایش هرچه بیشتر تعاملات منطقه‌ای شده‌است. سازمان تاکنون تلاش‌های عمده‌ای جهت توسعه زیرساخت‌های کارآمد و رقابتی به‌ویژه در حوزه‌های انرژی، صنعت، فناوری و حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی انجام داده‌است. گسترش این قبیل سازوکارها و قالب‌های تعامل و همکاری به ایجاد فرصتی بی‌نظیر برای هماهنگ کردن منافع ملی کشورهای عضو سازمان با منافع کل منطقه سازمان منجر می‌شود و گامی مهم در دستیابی به هدف سازمان مبنی بر ایجاد نظام اقتصادی پایدار است که شامل ترویج فناوری سبز و سازگار با محیط‌زیست نیز می‌شود. البته با توجه به تغییرات بنیادین جاری در نظام روابط بین‌الملل (از جمله روابط اقتصادی)، سازمان همکاری‌های شانگهای باید درصدد توسعه رویکردهای نوآورانه در حوزه همکاری‌های اقتصادی برآید تا بدین ترتیب بتواند با چالش‌ها و تهدیدهای عصر حاضر مقابله کند.

در شرایط بحرانی ناشی از جنگ اوکراین لازم است سازمان همکاری‌های شانگهای با ارائه تحلیل‌هایی دقیق (و انتقادی) و نگاهی تازه، توسعه همکاری‌ها در حوزه‌های تجاری، اقتصادی، بانکی و مالی را در دستورکار خود قرار دهد. به‌طور کلی، اولویت‌های اصلی سازمان همکاری‌های شانگهای جهت تحقق این هدف عبارتند از: افزایش کارایی کنسرسیوم بین‌بانکی و شورای تجاری سازمان همکاری‌های شانگهای، گسترش امکان استفاده عملیاتی از ارزهای ملی در تسویه حساب‌های متقابل بین کشورهای عضو سازمان، تقویت ارتباطات بین بازارهای مالی و موسسات بانکی منطقه‌ای و بین‌المللی کشورهای عضو سازمان و رفع تمامی موانع موجود جهت برقراری ارتباطات تجاری بین جامعه تجاری به‌ویژه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط. علاوه بر این، مشارکت فعالانه بانک

1. SCO Interbank Association

سرمایه‌گذاری زیرساخت‌های آسیا^۱، بانک تجارت و توسعه سازمان همکاری اقتصادی^۲، مرکز بین‌المللی امور مالی آستانه^۳ و سایر ساختارهای مالی و بانکی برای به‌ثمر نشستن فعالیت‌های مشترک بسیار مهم هستند، چرا که این مراکز به توسعه پایدار و یکپارچگی اقتصادی منطقه اوراسیا کمک می‌کنند [۱۳ و ۳، ۱].

اطلاع‌نگاشت ۳: راهکارهای کارآمد جهت توسعه همکاری‌ها در حوزه‌های تجاری، اقتصادی، بانکی و مالی

از طرفی، مسدود شدن دارایی‌های بانک مرکزی روسیه و پیش از آن ایران، سوریه، ونزوئلا و افغانستان به‌طور فزاینده‌ای گویای غیرقابل اعتماد بودن ساختارهای مالی

1. Asian Infrastructure Investment Bank
2. the Trade and Development Bank of the Economic Cooperation Organisation
3. Astana International Financial Center

غرب هستند. از طرف دیگر، تحریم‌های غیرقانونی اعمال‌شده توسط ایالات متحده و متحدانش علیه بانک مرکزی روسیه و سایر ساختارهای بانکی این کشور، قطع ارتباط آن‌ها با نظام‌های پرداخت بین‌المللی و سایر محدودیت‌های غیرقانونی عوامل محرکی برای تعیین فوری سازوکارهای مالی درون سازمان همکاری‌های شانگهای هستند. به‌علاوه، تحریم‌های آمریکا علیه بخش‌های مختلف چین نیز می‌تواند به همگرایی بیشتر کشورهای عضو سازمان کمک کند. از منظری دیگر لازم به ذکر است که نگه‌داشتن پول در کیف پول شخص دیگر همیشه یک راهکار غیرمطمئن بوده و در دنیای امروز کاری بسیار خطرناک است. زیرا همانطور که سابقه خراب قدرت‌های غربی نشان داده‌است، پول و سرمایه کشورهای می‌تواند به راحتی و به‌طور غیرقانونی ناگهان مصادره شود. در این راستا چند سالی است که رایزنی‌ها برای ایجاد بانک توسعه سازمان همکاری‌های شانگهای و صندوق توسعه (حساب ویژه) سازمان همکاری‌های شانگهای^۱ در چهارچوب این سازمان ادامه دارد و با وجود درک مشترکی که در زمینه ضرورت این سازوکار برای حمایت مالی از پروژه‌های چندجانبه وجود دارد، اما تحقق آن منوط به اراده سیاسی بیشتری است. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که روند تاسیس بانک توسعه جدید بریکس^۲ تنها سه سال به طول انجامید^۳. این بانک از زمان آغاز به کار خود همواره دامنه فعالیت‌های خود را افزایش داده و تا اواسط سال ۲۰۲۱ حدود ۳۰ میلیارد دلار برای تامین مالی پروژه‌ها در کشورهای بریکس اختصاص داده‌است (اطلاعات غیررسمی). این تجربه مثبت باید مورد توجه کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای قرار گیرد. کشورهای عضو سازمان در ۱۶ سپتامبر ۲۰۲۲ توافق کردند که تجارت بر مبنای ارزهای ملی را گسترش دهند

1. SCO Development Bank and the Development Fund (Special Account) of the SCO

2. BRICS New Development Bank

۳. ایده ایجاد این بانک توسط هند در اجلاس چهارم بریکس در دهلی در سال ۲۰۱۲ مطرح شد و تصمیم سیاسی برای تأسیس آن در همان سال اتخاذ شد و دو سال بعد توافق‌نامه این بانک به امضای تمامی کشورهای عضو رسید.

و مدتی است که این رویه عملی شده است و اعضای سازمان در حال حاضر معاملات فی‌مابین با کمک ارزهای ملی را افزایش داده‌اند. به‌عنوان مثال، روسیه و چین از سال ۲۰۱۴ پس از اعمال تحریم‌های غرب علیه روسیه نسبت به افزایش تجارت با روبل و یوان اقدام کرده‌اند. واضح است که تجارت با ارزهای ملی وابستگی به دلار را در تجارت دوجانبه کاهش می‌دهد، اما در عین حال مشکلاتی را به‌علت وجود نوسان در ارزش پول ملی کشورها ایجاد خواهد کرد. با این وجود، استفاده از ارزهای ملی (نه یک ارز بلکه چندین ارز) به‌عنوان ارز پایه در تجارت خارجی ممکن است برای همه اعضای سازمان جذاب باشد. در حال حاضر، روابط دوجانبه‌ای (میان اعضا و سایر کشورها و نهادهای غیرعضو) در این زمینه تعریف شده است، اما بسط دادن آن به کل منطقه سازمان نیز گزینه مناسبی است.^۱ به‌عنوان مثال، چین و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در حال رایزنی در زمینه ایجاد یک نظام پولی و مالی بین‌المللی مستقل هستند. به‌همین ترتیب، عربستان سعودی و چین در حال مذاکره برای تسویه حساب متقابل نفت به یوان و هند و روسیه نیز در حال بررسی تسویه حساب‌های تجاری فی‌مابین به روپیه و روبل هستند. در مجموع می‌توان گفت که کشورها با عملیاتی شدن چنین رویکردی از آزادی انتخاب و همچنین آزادی عمل بیشتری برخوردار خواهند شد. با توجه به این‌که سازمان در سال‌های آینده می‌تواند نقش مهمی در توسعه اقتصاد و تجارت جهانی ایفا کند، سرعت بخشیدن به همکاری‌های تجاری، اقتصادی و سرمایه‌گذاری در سازمان بسیار مهم است و تنها با چنین رویکردی است که می‌توان همسویی راهبردهای توسعه ملی و برنامه‌های بلندمدت را برای توسعه پایدار و شتابان منطقه تضمین کرد.

۱. به‌اعتقاد برخی کارشناسان، یوان چین به‌دلیل این‌که از اول اکتبر ۲۰۱۶ بخش جدایی‌ناپذیری از سبد ارزی صندوق بین‌المللی پول بوده و در تسویه حساب‌ها در سراسر جهان استفاده می‌شود، برای همه کشورها به‌عنوان ارز پایه قابل استفاده است.

شو چینخوا^۱-مدیر مرکز بین‌المللی مطالعات راهبردی انرژی و محیط‌زیست در دانشگاه رنمین چین^۲-اظهار داشته‌است که نقش دلار آمریکا در منطقه سازمان در حال کاهش است و استفاده از یوان به‌عنوان ارز مناسب برای تسویه حساب باعث تسهیل تجارت خواهد شد. بنا به‌ادعان این کارشناس چینی، یوان به احتمال زیاد ارزی است که می‌تواند اعضا را در برابر تهدیدات جهانی دلار محافظت کند. آخرین داده‌های صندوق بین‌المللی پول نشان می‌دهند که یوان به‌عنوان ارز ذخیره در سه ماهه اول سال ۲۰۲۲ در رتبه پنجم قرار گرفته‌است که معادل ۲/۸۸ درصد از کل ترکیب رسمی ذخایر ارزی ارزهای خارجی^۳ است [۱۳ و ۴، ۱].

توسعه زیرساخت‌ها به‌عنوان مسیری برای تسریع تجارت منطقه‌ای یکی دیگر از حوزه‌های کلیدی است، چرا که توسعه زیرساخت‌ها موجب تسهیل دسترسی به مواد خام و کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل در راستای منافع ملی کشورها خواهد شد. کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای اساساً با یکدیگر هم‌مرز هستند، اما بسیاری از آن‌ها کشورهای محصور در خشکی هستند که نوع تجارت زمینی این کشورها (شامل تجارت محصولات کشاورزی، انرژی و مواد خام صنعتی)، آن‌ها را به یک تجارت حلقه بسته تبدیل می‌کند. از این رو، این قبیل کشورهای آسیای مرکزی محصور در خشکی به شدت نیازمند و علاقمند به توسعه همکاری‌های اقتصادی هستند. در این شرایط، اتصال زیرساخت‌ها از جمله خطوط لوله، بزرگراه‌ها و راه‌آهن لازمه توسعه همکاری‌ها است که با اهداف مبنی بر توسعه طرح یک کمربند یک راه چین همخوانی دارد. در همین راستا، عملیات احداث تونل مسیر ریلی آنگرن-پاپ^۴ در شرق ازبکستان به‌عنوان طولانی‌ترین

1. Xu Qinhua

2. Centre for International Energy and Environment Strategy Studies at Renmin University of China

3. Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves

4. Angren-Pap railway line

تونل آسیای مرکزی با موفقیت تکمیل شده است. به علاوه، ظرفیت‌های بیشتری برای بزرگراه چین-قرقیزستان-ازبکستان^۱ ایجاد شده است و مراحل مقدماتی پروژه راه‌آهن چین-قرقیزستان-ازبکستان^۲ پیشرفت مثبتی داشته است [۱۶-۱۳، ۴].

با این حال براساس گزارش بانک جهانی می‌توان گفت که علی‌رغم پیشرفت‌های چشمگیر در زمینه اتصال شبکه حمل‌ونقل کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، منطقه آسیای مرکزی همچنان جزء مهم‌ترین اقتصادهای محصور جهان باقی مانده است. انتظار می‌رود سازوکارهای همکاری شکل گرفته در حوزه حمل‌ونقل در منطقه سازمان همکاری شانگهای سبب توسعه شتابان زیرساخت‌های حمل‌ونقل آسیای مرکزی شود و این بخش از منطقه را به دریاها و اقیانوس‌ها نزدیک‌تر کند. گفتنی است اقدامات موثری در این زمینه با حمایت روسیه و چین به‌عنوان بزرگ‌ترین شرکای تجاری و سرمایه‌گذاران اصلی کشورهای منطقه انجام شده است. پیش‌بینی می‌شود با عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای و رفع موانع موجود، تجارت بین کشورهای منطقه به‌میزان قابل توجهی افزایش یابد (به‌عنوان مثال از طریق کمک به تسریع اجرایی شدن دالان حمل‌ونقل شمال-جنوب و یا گسترش همکاری‌های حوزه انرژی میان اعضای سازمان). از آنجایی که بسیاری از مسیرهای حمل‌ونقل عبوری از روسیه تحت تأثیر تحریم‌های ناشی از جنگ اوکراین هستند، کشورها به دنبال گذرهای

۱. این مسیر در راستای اتصال بزرگراه‌های کشورهای مذکور (و حتی در آینده، تعداد بیشتری از کشورها) طراحی شده است. تمرکز اصلی این بزرگراه شامل تکمیل بخش گلوگاهی و صعب‌العبور واقع در کشور قرقیزستان است؛ مسیری (ظاهراً به طول ۴۳۳ کیلومتر) که شمال-جنوب قرقیزستان را از مسیری کوتاه‌تر به یکدیگر متصل می‌کند. گفتنی است با تکمیل این بخش، بزرگراه‌های سایر کشورها قابلیت اتصال به این شبکه را دارند و بدین ترتیب، یک دالان جاده‌ای منطقه‌ای شکل خواهد گرفت.

۲. این مسیر ریلی اولین بار در اواسط دهه ۱۹۹۰ طراحی شده است و احتمالاً حدود ۵۲۳ کیلومتر طول خواهد داشت که ۲۱۳ کیلومتر آن در چین، ۲۶۰ کیلومتر آن در قرقیزستان و ۵۰ کیلومتر آن در ازبکستان خواهد بود. بخش قرقیزستان با حدود ۹۰ تونل و فراز و نشیب‌های شیب‌دار بسیار (مثلاً عبور از فراز گذرگاه توروگارت در ارتفاع ۳۷۵۰ متری)، از پیچیده‌ترین بخش‌های این مسیر منطقه‌ای است.

جدیدی برای تجارت با دنیا هستند که این امر خود عامل محرکی برای تسریع توسعه زیرساخت‌های مواصلاتی کشورهای منطقه محسوب می‌شود [۴ و ۳].

فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری‌های شانگهای از منظر انرژی و مواد غذایی

تحلیلگران چینی بر این باورند که در شرایط جدید نظام بین‌الملل، سازمان همکاری‌های شانگهای اهمیت گسترده‌تری برای توسعه مناسب روابط و همکاری‌های بین‌المللی پیدا کرده است. از آنجا که کشورهای غربی به رهبری آمریکا در حال حاضر امنیت صنعتی جهانی از جمله انرژی و غذا را در قالب تحریم‌های اقتصادی تهدید می‌کنند، امنیت اقتصادی به کانون توجه سازمان همکاری‌های شانگهای تبدیل شده است. شایان ذکر است استفاده از یوان و سایر ارزهای کشورهای ذیل چهارچوب سازمان همکاری‌های شانگهای می‌تواند نقش مهمی در رفع نگرانی‌های تجاری کشورها به‌ویژه در زمینه امنیت انرژی و غذایی منطقه داشته باشد. در واقع، سه عضو سازمان یعنی روسیه، ازبکستان و قزاقستان - و در آینده نزدیک ایران - از تامین‌کنندگان اصلی انرژی در جهان هستند و روسیه و سایر کشورهای سازمان همکاری‌های شانگهای از جمله هند نیز از تامین‌کنندگان اصلی مواد غذایی در سطح جهان هستند.

داده‌های بانک جهانی در ارتباط با هشت کشور عضو دائمی و ایران در سال ۲۰۲۱ نشان می‌دهند که متوسط نرخ فقر به نسبت جمعیت در کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای معادل ۱۴/۲ درصد است و ظرفیت بسیار زیادی برای توسعه اقتصادی و کاهش فقر از طریق تجارت منطقه‌ای وجود دارد.

از منظر انرژی، کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای دارای مزایای زیادی هستند. براساس داده‌های آماری انرژی جهان (بی‌پی)^۱، هشت کشور عضو دائمی

1. Statistical Review of World Energy-BP

سازمان همکاری شانگهای و ایران مجموعاً حدود ۲۰ درصد از ذخایر نفت و ۴۴ درصد از گاز طبیعی جهان را تا سال ۲۰۲۱ دربرگرفته‌اند. شو چینخوا معتقد است که همکاری یکپارچه و گسترده کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در زمینه انرژی، کل زنجیره صنعتی از تولید و حمل‌ونقل انرژی بالادستی گرفته تا پالایش نفت پایین‌دستی را پوشش می‌دهد. بنابراین تجارت انرژی بین کشورهای عضو سازمان قابلیت شکل‌دهی یک چرخه داخلی را دارد. البته باید توجه داشت که این همکاری‌ها لزوماً در بستر سازمان همکاری شانگهای محقق نمی‌شوند.

از منظر مواد غذایی نیز همه کشورهای عضو از تولیدکنندگان بزرگ مواد غذایی دنیا هستند و بیانیه مشترکی در مورد امنیت غذایی^۱ و همچنین توافقنامه‌ای در مورد توسعه یک زنجیره تامین متنوع^۲ تهیه کرده‌اند. در شرایط بحرانی کنونی به‌ویژه شرایط ناشی از جنگ اوکراین و تبعات حاصل از تغییرات شدید آب‌وهوایی، مسئله امنیت غذایی به مسأله بسیار مهمی در دنیا تبدیل شده‌است. در این شرایط لازم است اعضا در زمینه کشاورزی هوشمند، معرفی و اشاعه نوآوری‌های صنعت کشاورزی و همچنین پیگیری اقدامات مبنی بر کاهش فقر تعامل بیشتری با یکدیگر داشته باشند [۱۳ و ۴، ۱].

فرصت‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از منظر فرهنگی، ورزشی و گردشگری

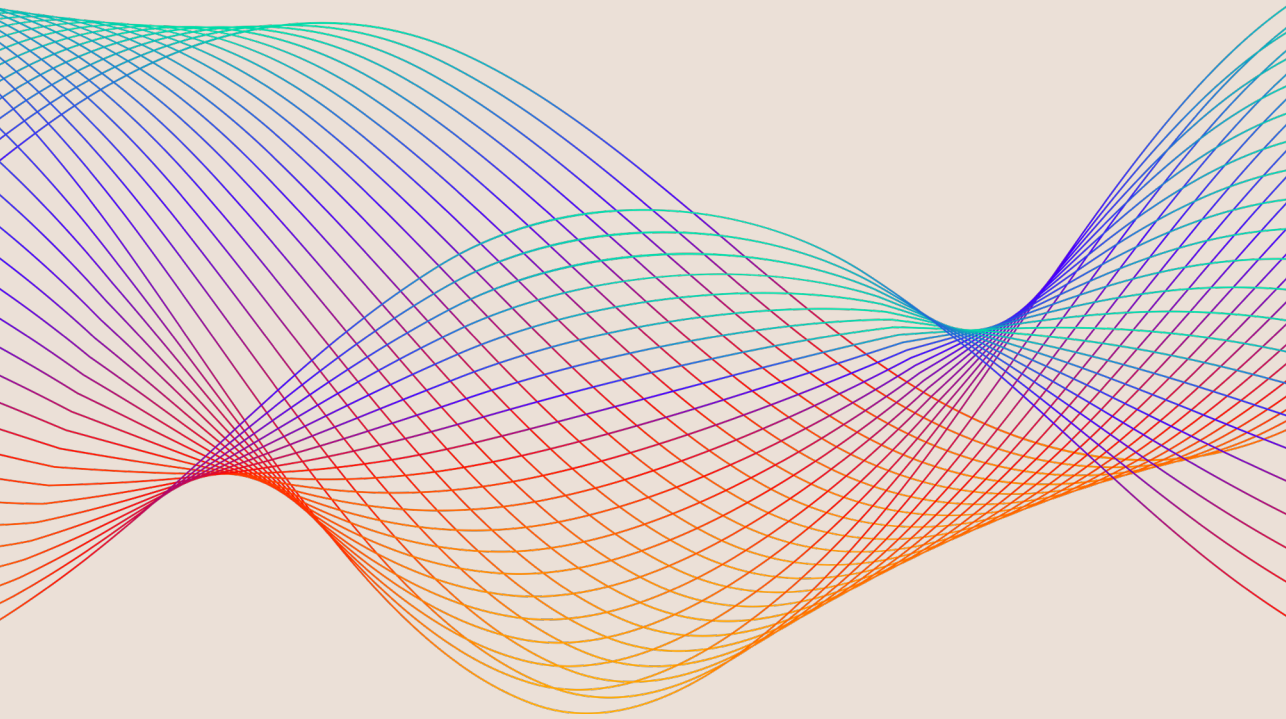
همه‌گیری کرونا باعث تضعیف ارتباط ملت‌ها و همکاری‌های بشردوستانه شده‌است. همه کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای متمایل به پیشبرد و تقویت تعاملات مردم با مردم شامل متفکران بزرگ، پژوهشگران پیشگام، شخصیت‌های فرهنگی برجسته و غیره هستند. گفته می‌شود تقریباً یک‌هشتم از بیش از ۱۰۰۰ مجموعه میراث

1. Joint Statement on Food Security

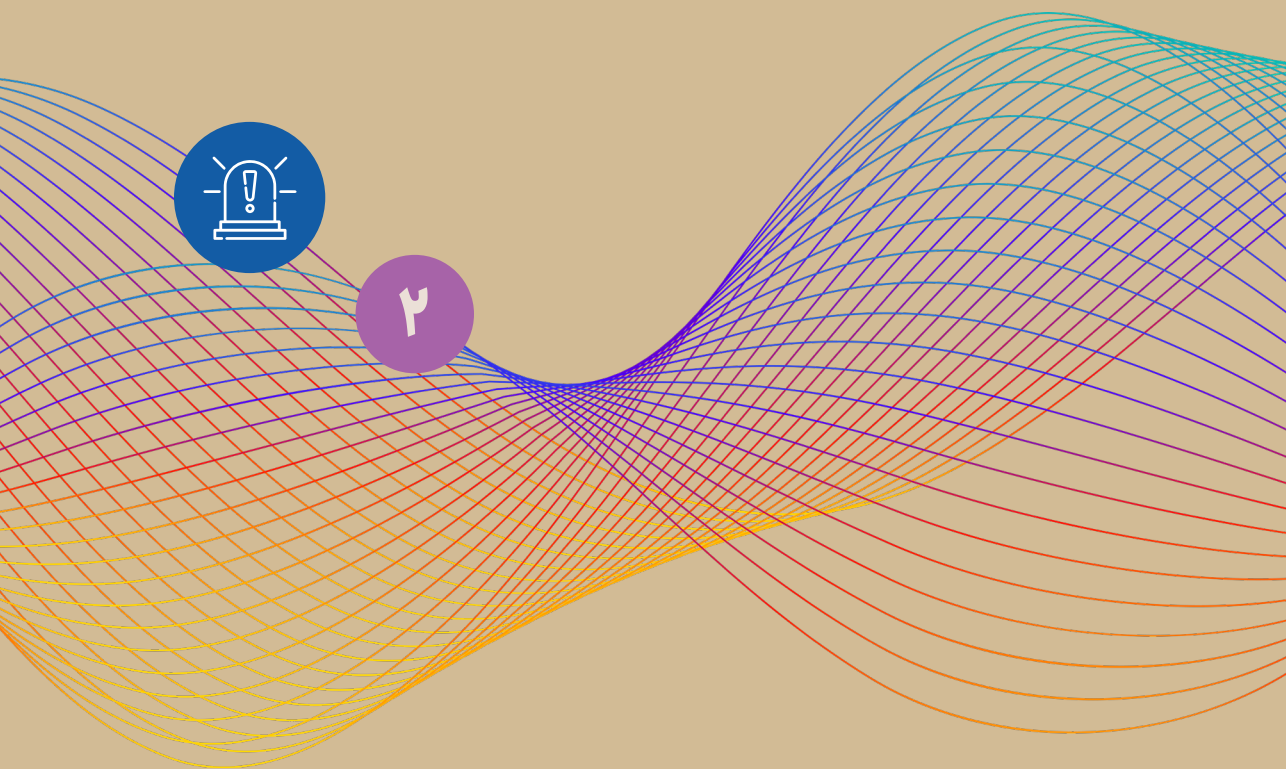
2. Agreement on Diversified Supply Chain Development

جهانی یونسکو در محدوده سازمان همکاری شانگهای قرار دارد. در این راستا، گفتگوهای منظمی بین فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف درون سازمان برقرار شده است و به‌زودی موزه سازمان همکاری شانگهای، پارک سازمان همکاری شانگهای، گالری هنر سازمان همکاری شانگهای و نمایشگاه سیاحتی هشت عجائب سازمان همکاری شانگهای^۱ افتتاح خواهند شد. علاوه بر این، ازبکستان قصد دارد دانشگاه گردشگری سازمان همکاری شانگهای^۲ را در سمرقند افتتاح کند. روسیه نیز پیشنهاد برگزاری منظم بازی‌های ورزشی سازمان همکاری شانگهای^۳ را ارائه کرده است. امروزه رویداد ورزشی سالانه ماراتن سازمان همکاری شانگهای^۴ در عرصه بین‌المللی به رسمیت شناخته شده و به بخشی جدایی‌ناپذیر از همکاری‌های مردمی (بشردوستانه)^۵ سازمان تبدیل شده است. اعلام سالانه پایتخت گردشگری و فرهنگی سازمان همکاری شانگهای نویدبخش ارتقای بیشتر شناخت میراث فرهنگی و تاریخی غنی اعضای سازمان و ظرفیت گردشگری آن‌ها است. همچنین سال ۲۰۲۳ به‌عنوان سال گردشگری سازمان همکاری شانگهای^۶ معرفی شده است. این امر صنعت گردشگری را که به شدت تحت تأثیر همه‌گیری کرونا قرار گرفته است، ارتقا خواهد داد و به معرفی و ارتقای جذابیت گردشگری شهرها و مناطق سازمان همکاری شانگهای کمک خواهد کرد. شایان ذکر است این حقیقت که حدود ۴۰ درصد از جمعیت دنیا در کشورهای عضو سازمان مستقر هستند، ظرفیت زیادی را برای صنعت گردشگری و جذب گردشگر در این کشورها ایجاد می‌کند [۳].

1. SCO's Eight Wonders
2. SCO Tourism University
3. SCO sports games
4. SCO Kunming Marathon
5. Humanitarian cooperation
6. SCO Tourism Year

چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری‌های شانگهای (سیاسی، امنیتی و اقتصادی)

در این بخش به صورت کلان و در تکمیل مطالب جلد اول گزارش به معرفی چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از منظر سیاسی، امنیتی و اقتصادی پرداخته خواهد شد.

اطلاع‌نگاشت ۴: گزیده‌ای از چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای

- درگیری نظامی و اختلاف شدید میان تعدادی از کشورهای عضو سازمان
- سنگ‌اندازی‌های آمریکا در روند توسعه و اثربخشی سازمان
- نفوذ قدرت‌های بیگانه در منطقه
- سلطه غرب بر فضای اطلاعاتی و بازار جهانی فناوری اطلاعات
- وجود ناهماهنگی‌های قابل‌ملاحظه و مشکلات بزرگ در مسیر همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات (عدم توازن در سطح توسعه کشورها)
- نبود یک هویت مشترک (فرهنگی، مذهبی و ...)
- نبود ضمانت اجرایی جهت تحقق مصوبات
- وجود رقابت‌های ژئوپلیتیکی در جنوب آسیا
- مشکلات اقتصادی و عدم توان بازپرداخت بدهی‌ها توسط تعدادی از اعضا
- اختلاف در اولویت‌ها و تمایلات راهبردی-اقتصادی کشورهای عضو

چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از منظر سیاسی

در سال ۲۰۲۲، تعدادی از کشورهای عضو سازمان وارد درگیری نظامی شده‌اند. دو عضو اصلی سازمان یعنی قرقیزستان و تاجیکستان بر سر مرزهای خود در حال نزاع

هستند. ارمنستان و آذربایجان نیز به‌عنوان دو شریک گفتگوی سازمان درگیر جنگ هستند. علاوه بر این، همه اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای با تأثیرپذیری اقتصادی از جنگ روسیه و اوکراین و آثار همه‌گیری کرونا دچار مشکل هستند. بحران‌های آب‌وهوایی مانند سیل در پاکستان و خشکسالی در منطقه نیز به این چالش‌ها دامن زده است. بی‌اعتمادی بین هند و پاکستان (دو عضو اصلی سازمان) نیز مأموریت‌های اصلی سازمان همکاری‌های شانگهای در مبارزه با تروریسم و عملیاتی‌سازی برخی همکاری‌ها را با اخلال مواجه کرده است. مقامات هند و چین نیز علی‌رغم پیشرفت‌های اخیر در جهت کاهش تنش‌های دو کشور به سختی با یکدیگر دیدار می‌کنند. اختلافات مرزی میان چین-پاکستان و هند-پاکستان نیز مزیدی بر چالش‌های سازمان است. ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه برای اولین بار پس از جنگ اوکراین به‌صورت حضوری در نشست سران سازمان همکاری‌های شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۲ شرکت کرد، اما شاید بتوان گفت فضا با گذشته کمی فرق می‌کرد. به اعتقاد برخی تحلیل‌گران غربی، علت حضور وی در آن نشست این بود که نشان دهد روسیه برخلاف تبلیغات غرب منزوی نیست. به علاوه، رئیس‌جمهور روسیه در این نشست با نمایان کردن اهمیت سازمان همکاری‌های شانگهای سعی داشت بر نفوذ منطقه‌ای و بین‌المللی کشور خود تأکید کند. هرچند که برخی رسانه‌ها معتقدند هدف دوم چندان خوب پیش نرفت. اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه و چپاروف رئیس‌جمهور قرقیزستان پوتین را در جریان ملاقات دوجانبه منتظر نگه داشتند. نارندرا مودی نخست‌وزیر هند به‌طور مشخص به پوتین خاطرنشان کرد که «دوران کنونی، دوران جنگ نیست». روسیه در این رویداد به‌نوعی در موضع دفاع از عملکرد خود بود و در دیدار با رئیس‌جمهور چین در مورد عملکردش در اوکراین توضیح داد و به تعبیری در مقام پاسخ‌دهی بود. در این دیدار روسیه از درخواست‌های مشروع

امنیتی خود برای حمله به اوکراین صحبت کرد و چین نیز در مقابل مسائل مدنظر خود را ارائه کرد. در همین راستا، رئیس‌جمهور روسیه نگرانی‌ها و ملاحظات چین در زمینه حمله روسیه به اوکراین را مورد توجه و تأیید قرار داد. اما به‌طور کلی به‌نظر می‌رسد چین و هند در برابر اقدام روسیه در مورد اوکراین نظر خیلی مساعدی ندارند (شایان ذکر است تاکنون شواهدی مبنی بر صادرات تجهیزات نظامی چین به روسیه وجود ندارد و اصولاً نشانه شفاف‌ی که بیانگر مشارکت و حمایت بی‌حد و حصر چین از روسیه در شرایط کنونی باشد، مشاهده نشده است).

ورود هند و پاکستان به سازمان همکاری شانگهای سبب شد که الگوی هماهنگ‌سازی در این سازمان به یکباره تغییر پیدا کند و بار اضافی بر دوش سازمان قرار گیرد. این امر هزینه جدیدی برای تحقق انواع همکاری‌های منطقه‌ای در سطوح بالا به‌همراه داشته است. رئیس‌جمهور چین در نشست سازمان همکاری شانگهای مورخ سپتامبر ۲۰۲۲ برای کم‌رنگ کردن سردی بین چین و هند به هیچ‌وجه تلاشی نکرد و با وجود آتش‌بس سربازان هندی و چینی در مرزهای مورد مناقشه دو کشور، وی در میان دیدارهای دوجانبه متعدد خود با سایر اعضای سازمان همکاری شانگهای به‌طور آشکارا با نخست‌وزیر هند دیدار نکرد. در جریان اجلاس گروه ۲۰ در اندونزی در تاریخ ۱۶-۱۵ نوامبر ۲۰۲۲ نیز دو طرف دیدار رسمی (در قالب جلسه) نداشتند و فقط پس از مراسم شام هنگام عبور از کنار یکدیگر گفتگوی کوتاهی کردند [۱۷، ۱۸ و ۱۹].

سنگ‌اندازی‌های آمریکا یکی دیگر از چالش‌های اصلی سازمان همکاری شانگهای است. به‌عنوان مثال، آمریکا به‌منظور مهار چین و نفوذ در آسیای شرقی نسبت به گسترش ناتو یا انعقاد قرارداد امنیتی آکوس^۲ با دو کشور استرالیا و بریتانیا اقدام

1. G20

2. Australia, UK, US (AUKUS)

کرده‌است. در رقابت‌های سیاسی هند و پاکستان در افغانستان نیز آمریکا با حمایت از هند سعی دارد به چالش و اختلاف‌های هند و پاکستان دامن زند. بنابراین لازم است سازمان همکاری‌های شانگهای با رویکردی فعال‌تر در مسائل سیاسی نقش داشته باشد و با طراحی سیاست خارجی مشترکی که همه اعضای سازمان به آن پایبند باشند، مانع نفوذ قدرت‌های بیگانه در منطقه شود.

اگرچه اجتماع‌سازی و حس هویت مشترک یکی از اصولی‌ترین مفاهیم منطقه‌گرایی است، اما سازمان همکاری‌های شانگهای تقریباً هویت جمعی منسجمی ندارد و به‌ویژه این هویت مشترک از زمان پیوستن هند و پاکستان بیش‌ازپیش تضعیف شده‌است. در واقع، سازمان پس از پیوستن هند و پاکستان ترکیب درهم‌آمیخته‌ای از فرهنگ‌های مختلف پیدا کرده‌است. در این راستا، این پرسش بیش‌ازپیش مطرح می‌شود که چه عامل پیونددهنده‌ای برای شکل‌گیری هویت مشترک میان اعضای سازمان وجود دارد؟ به‌طورکلی، نبود هویت مشترک و اختلاف‌های کشورهای عضو تهدید مهمی برای انسجام سازمان محسوب می‌شود. تفاوت میان ادیان، مذاهب و آیین‌های نامتجانس اعضای سازمان مانند مسیحیت، کنفوسیوس، اسلام شیعی و سنی، هندو و بی‌خدایی انکارناپذیر است. زبان، فرهنگ و تجربه‌های تاریخی متفاوت اعضا را نیز نمی‌توان نادیده گرفت. علاوه بر آن، اختلاف‌های سیاسی میان اعضا (از جمله رقابت‌های جدی روسیه و چین در زمینه نفوذ بیشتر در آسیای مرکزی و اختلاف‌های عمیق هند-چین در مورد کشمیر و یا هند-پاکستان در مورد افغانستان)^۱ آنچنان شدید است که نمی‌توان تاثیر آن‌ها را بر کند کردن روند پیشبرد فرآیند منطقه‌گرایی سازمان همکاری‌های شانگهای نادیده گرفت. در مجموع می‌توان گفت سازمان برای منطقه‌گرایی از شرط

۱. به مخالفت پاکستان از دسترسی زمینی هند به افغانستان به دلیل موقعیت راهبردی کشمیر اشاره دارد که در ادامه گزارش با جزئیات بیشتری شرح داده می‌شود.

لازم یعنی اعتماد متقابل برخوردار است، اما هنوز تا رسیدن به شرط کافی یعنی هویت جمعی قوی فاصله دارد. اگرچه درگیری‌های درونی سازمان عمیق هستند و هیچ هویت مشترک قوی میان اعضای سازمان وجود ندارد که آن‌ها را با یکدیگر متحد کند، اما سازمان از طریق توافقنامه‌های همکاری توانسته است اعتماد متقابل میان اعضا را حفظ کند. البته این که این روند چقدر تداوم خواهد یافت، پرسشی باز است و به آینده سازمان بستگی دارد.

اگرچه سازوکارهای مختلفی برای گفت‌وگو در تمام سطوح (نظیر کارگروه‌های تخصصی مختلف، مجمع‌های متنوع، نشست‌ها و ...) وجود دارد، اما کارآیی و عملکرد واقعی این بسترها هنوز نیازمند ارتقا است و در مرحله اجرایی فاقد عامل پیونددهنده‌ای محکم و قوی هستند، تاجایی که حتی در برخی از بخش‌ها سازوکارهای موجود در دوری باطل گرفتار هستند. در مجموع می‌توان گفت زیاد بودن مصوبات، نقص اجرایی، عملکرد گُند، تعدد سطوح، طولانی بودن روال انجام امور و بالا بودن هزینه هماهنگ‌سازی موجب شده است که با تلاشی مضاعف نیمی از نتایج موردانتظار محقق شوند. برای این منظور لازم است اصلاحاتی در جهت سازمان‌دهی و نظام‌مند ساختن سازمان همکاری شانگهای صورت گیرد تا تضمین محکمی برای همکاری‌ها فراهم آید [۱۸ و ۱۲، ۲].

چالش‌های پیش‌روی سازمان همکاری شانگهای از منظر امنیتی

دنگ خائو و لی تیین‌ایی بر این باورند که افزایش فزاینده تفاوت‌ها و تنوع درونی سازمان همکاری شانگهای به دنبال افزایش تعداد اعضا سبب بروز ناهماهنگی‌های قابل ملاحظه و مشکلات بزرگ‌تری در مسیر همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات شده‌اند.

در حال حاضر، برخی از اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای از جمله چین، روسیه و هند شامل کشورهای قدرتمند و ابرقدرت‌های حوزه اینترنت هستند، اما برخی از اعضای آن نیز شامل کشورهای کوچک و متوسط هستند که سرعت توسعه فناوری اینترنت در آن‌ها نسبتاً کند است. در نتیجه، تفاوت‌های زیادی در برنامه‌های این کشورها برای مدیریت اینترنت وجود دارد و همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات در بستر سازمان همکاری‌های شانگهای بعضاً همسو نیست. افزون بر موارد فوق، نظام حقوقی این کشورها نیز با یکدیگر متفاوت است و هر کشور در مدیریت فضای مجازی بنا به صلاحدید خود عمل می‌کند. به علاوه، تعداد زیادی از کشورهای عضو با مشکلاتی از جمله کمبود نیروهای متخصص، فرسودگی تجهیزات و زیرساخت‌های اینترنت و عقب‌ماندگی در حوزه فناوری دست‌وپنجه نرم می‌کنند. این موارد همگی موانع قابل توجهی در مسیر همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات در سازمان همکاری‌های شانگهای ایجاد کرده‌اند. از سوی دیگر، تصویب اسناد الزام‌آور در زمینه همکاری‌های حوزه امنیت اطلاعات در بستر سازمان همکاری‌های شانگهای دشوار است و همین امر سبب شده است اسناد در عین حجیم بودن، بنیان سستی داشته باشند و بازده همکاری‌ها کاهش یابد. یکی از چالش‌های مهم دیگر پیش‌روی سازمان در این عرصه شامل سلطه غرب بر فضای اطلاعاتی و بازار جهانی فناوری اطلاعات است. به عنوان مثال، آمریکا و دیگر کشورهای غربی با ایجاد ابهاماتی در زمینه عملکرد چین و روسیه (تحت عناوینی همچون استبداد چین و روسیه در حوزه دیجیتال^۱ و یا نظریه تهدید دیجیتال^۲) باعث شده‌اند برخی از کشورهای عضو نسبت به همکاری‌های چین و روسیه در زمینه امنیت اطلاعات که در بستر سازمان در حال پیشبرد هستند، دچار تردید شوند و محتاطانه عمل کنند. بنابراین، همکاری

1. Russian-Chinese digital authoritarianism

2. Digital threat theory

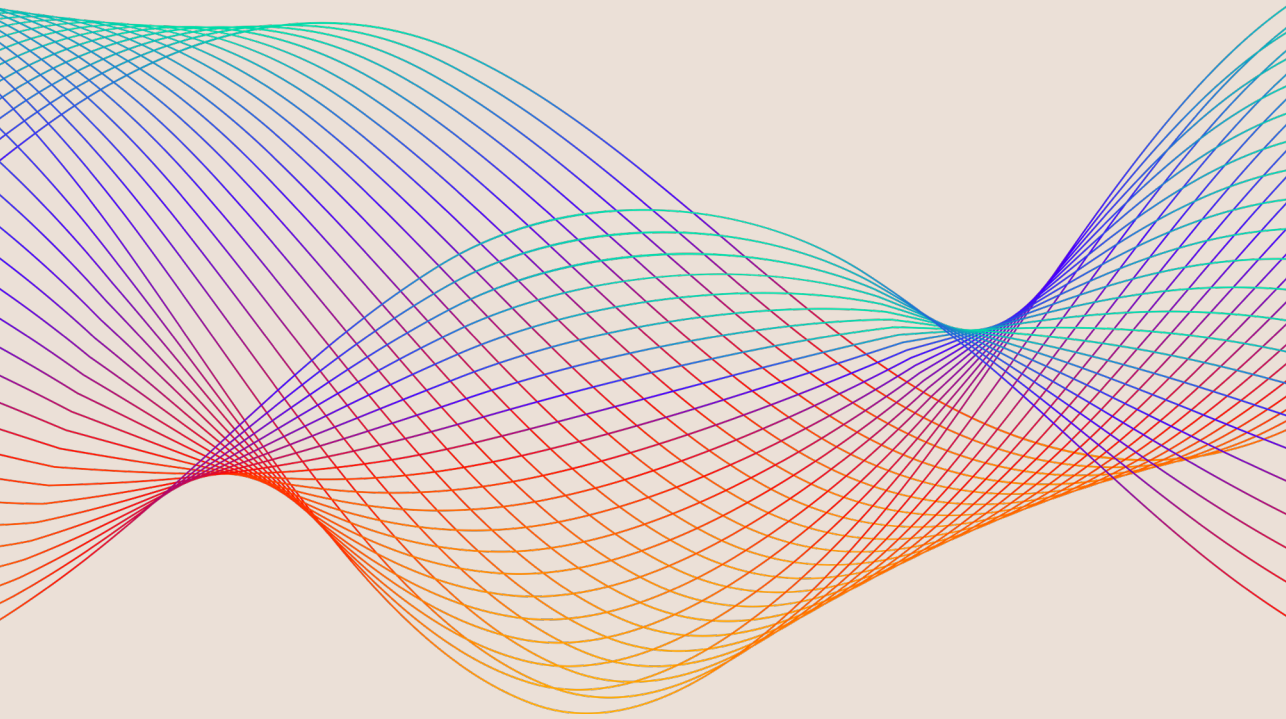
کشورهای عضو سازمان در زمینه مدیریت اینترنت و فناوری اطلاعات از جانب آمریکا و دیگر کشورهای غربی با فشار روزافزونی مواجه است. در این راستا، کشورهای عضو باید در مسیر آگاهی بخشی در زمینه سرنوشت مشترک کشورها در فضای مجازی گام بردارند و از طریق افزایش همکاری‌ها در زمینه تنظیم قوانین امنیتی-قضایی، شناسایی و مبارزه با تروریسم سایبری و تهدیدات صورت گرفته علیه امنیت اطلاعات و به اشتراک گذاری اطلاعات امکان تحکیم و توسعه بیشتر توافقات و به تعبیری همبستگی امنیتی را فراهم آورند. ایجاد ساختاری نظام مند برای رزمایش‌های مبارزه با تروریسم سایبری و نیز برگزاری منظم این رزمایش‌ها به صورت نوبتی در کشورهای عضو از دیگر راهکارهای پیشنهادی این کارشناسان چینی است [۱۲].

چالش‌های پیش روی سازمان همکاری شانگهای از منظر اقتصادی

در زمینه همکاری‌های اقتصادی و تجاری باید یادآوری کرد که اگرچه توسعه زیرساخت‌ها ذیل سازمان همکاری شانگهای فرصت‌های زیادی را به همراه خواهد داشت، اما مسئله بدهی‌های سنگین و تجزیه و تحلیل نسبت هزینه‌ها و عائدی حاصل از اجرای این طرح‌ها باید مورد توجه قرار گیرند. چرا که امروزه تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه در بازپرداخت بدهی‌های خود با مشکل مواجه هستند. رشد کند اقتصادی روسیه و کشورهای آسیای میانه نیز مانعی مهم در تسریع روند توسعه طرح‌های مدنظر ذیل سازمان همکاری شانگهای است.

با توجه به محدودیت‌های حاصل از نظام ملی، خواسته‌های سیاسی و توان اجرایی کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای می‌توان دریافت که اولویت‌ها و تمایلات راهبردی-اقتصادی اعضا با یکدیگر متفاوت است. افزون بر این، عوامل مختلفی نظیر سطح توسعه اقتصادی و تفاوت نسبتاً زیاد در نوع منافع ملی اعضا باعث شده‌اند الگوی

همکاری‌ها و اهداف توسعه‌ای بلندمدت در مشارکت اقتصادی منطقه‌ای برای هر یک از طرف‌ها یکسان نباشد. از این رو، نتایج موردانتظار هنوز محقق نشده‌است. به‌طورکلی، کشورهای عضو به‌منظور تحقق اهداف مبنی بر توسعه اقتصادی منطقه در بلندمدت و میان‌مدت باید به تقویت همکاری‌ها و هماهنگی‌ها و همزمان یکپارچه‌سازی اقتصادی منطقه در چهارچوب سازمان مبادرت ورزند [۲۰ و ۱۸، ۴].

بررسی وضعیت برخی کشورها در تعامل با سازمان همکاری شانگهای (چین، هند، روسیه، ایران، ازبکستان، قرقیزستان و ترکیه)

در ادامه به مرور وضعیت تعدادی از کشورها در تعامل با سازمان همکاری شانگهای پرداخته می‌شود.

وضعیت تعاملات چین و سازمان همکاری شانگهای

اطلاع‌نگاشت ۵: گزیده‌ای از برنامه‌های چین ذیل سازمان همکاری شانگهای

استفاده از ظرفیت سازمان برای پیوند دادن کشورهای مهم و راهبردی منطقه	✓
گسترش همکاری‌های منطقه‌ای چین از طریق سازوکاری موسوم به گفتگوی وزرای خارجه چین و آسیای مرکزی ۵+۱	✓
پیشبرد موازی سازمان همکاری شانگهای و ابتکار یک کمربند یک راه (دو طرح مکمل یکدیگر)	✓
گسترش همکاری‌های امنیتی (در زمینه تروریسم، جدایی طلبی، افراط‌گرایی، قاچاق مواد مخدر و جرایم سازمان یافته)	✓
ایجاد پایگاه چین-سازمان همکاری شانگهای برای آموزش نیرو جهت مبارزه با تروریسم	✓
آموزش ۲۰۰۰ نیروی مجری قانون برای کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای	✓
اعطای کمک به مبلغ ۱/۵ میلیارد یوان (حدود ۲۱۰ میلیون دلار) به کشورهای در حال توسعه‌ی نیازمند به کمک‌های بشردوستانه اضطراری برای تهیه غلات و سایر منابع	✓
افزایش تعاملات فرهنگی و ارتباطات مردم-مردم	✓
انجام رایگان ۲۰۰۰ عمل جراحی آب مروارید چشم طی ۳ سال آینده	✓

برخی تحلیل‌گران غربی معتقدند که چین از زمان آغاز به کار سازمان همکاری شانگهای همواره به دنبال استفاده از این ظرفیت برای پیوند دادن کشورهای مهم و راهبردی منطقه در راستای ایجاد سرمایه‌ای سیاسی و تشکیل یک سازمان بین‌المللی در چهارچوب اصول سیاست خارجی چین بوده است. بنابراین، در شرایطی که قانون سیاست تایوان^۱ توسط کمیته روابط خارجی سنای ایالات متحده^۲ تصویب شد، رئیس‌جمهور چین نیز صراحتاً درخواست اجماع، تعمیق همکاری‌ها و مشارکت در ایجاد آینده‌ای روشن برای محدوده اوراسیا (اروپا و آسیا) را پیگیری کرد. تسریع توسعه سازمان همکاری شانگهای از طریق موافقت با امضای پذیرش عضویت اصلی ایران، تأیید بررسی درخواست عضویت اصلی بلاروس و افزودن کشورهای بحرین، مالدیو، امارات متحده عربی، کویت و میانمار به عنوان شرکای گفتگو مصداق این طرز تفکر است. گسترش همکاری‌های امنیتی در زمینه تهدیدهای متداول مانند مبارزه با تروریسم، جدایی‌طلبی، افراط‌گرایی، قاچاق مواد مخدر و جرایم سازمان‌یافته از جمله موضوعات مورد تأکید در آخرین سخنرانی شی جین‌پینگ در اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای در سمرقند (سپتامبر ۲۰۲۲) بود. چین در این دوره از اجلاس اعلام آمادگی کرد که در پنج سال آینده تعداد ۲۰۰۰ نیروی مجری قانون^۳ را برای کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای آموزش دهد و مرکزی موسوم به پایگاه چین-سازمان همکاری شانگهای برای آموزش نیرو جهت مبارزه با تروریسم^۴ را تاسیس کند تا بدین ترتیب بتواند ظرفیت‌های اجرای قانون در کشورهای عضو سازمان را افزایش دهد. در جریان نشست

۱. قانون سیاست تایوان (Taiwan Policy Act): لایحه‌ای برای تأمین ۶/۵ میلیارد دلار اعتبار جهت حمایت تسلیحاتی و غیره از تایوان

2. United States Senate Committee on Foreign Relations

3. law enforcement personnel

4. China-SCO base for training counter-terrorism personnel

سمرقند، وی همچنین از این بستر برای تبلیغ دو چهارچوب جهانی سیاسی-امنیتی جدید خود یعنی ابتکار امنیت جهانی (GSI)^۱ و ابتکار توسعه جهانی (GDI)^۲ استفاده کرد. شایان ذکر است چین برای اولین بار ابتکار امنیت جهانی را در آوریل ۲۰۲۲ در کنفرانس سالانه مجمع آسیایی بوآئو^۳ اعلام کرد. این ابتکار بر ایده امنیت تفکیک‌ناپذیر^۴ استوار است که به موجب آن هیچ کشوری نمی‌تواند امنیت خود را به ضرر دیگران تقویت کند.^۵ البته پکن برای جهانی‌سازی این ایده‌ها به کشورهای بزرگ سازمان همکاری شانگهای مانند هند و روسیه نیاز دارد. شی جین‌پینگ همچنین ابتکار توسعه جهانی را اولین بار در سال ۲۰۲۱ در مجمع عمومی سازمان ملل مطرح کرد. ایجاد یک جامعه جهانی جهت توسعه هدف اصلی این ابتکار محسوب می‌شود؛ توسعه‌ای که مردم در اولویت و محوریت آن هستند و چشم‌انداز آن تسریع در روند پیاده‌سازی دستورکار ۲۰۳۰ سازمان ملل در زمینه توسعه پایدار^۶ است. گفتنی است یک سال بعد از این‌که ایده مطرح شد، بیش از ۱۰۰ کشور و بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی از جمله سازمان ملل به حمایت از آن پرداختند و در سال ۲۰۲۲ نیز بیش از ۶۰ کشور به گروهی موسوم به گروه دوستان ابتکار توسعه جهانی^۷ پیوسته‌اند [۲۲، ۲۱، ۱۷، ۴].

1. Global Security Initiative
2. Global Development Initiative
3. Boao Forum for Asia Annual Conference
4. Indivisible security

۵. البته پس از این‌که مفهوم امنیت تفکیک‌ناپذیر به‌نحو دیگری در بیان پوتین برای توجیه حمله به اوکراین به‌کار رفت، شی جین‌پینگ از اجلاس سازمان در سمرقند و نیز روز جهانی صلح در سازمان ملل استفاده کرد تا ابتکار امنیت جهانی را از برداشت مسکو از جنگ متمایز سازد. در اجلاس سازمان شانگهای، شی جین‌پینگ تلاش کرد تا بین آنچه منافع حیاتی روسیه در اوکراین قلمداد شده بود و ابتکار امنیت جهانی فاصله ایجاد کند. وی در بیانیه خود در اجلاس سران سازمان، ملاقات‌های دوجانبه با سران سایر کشورها و نیز یادداشت خود در روز جهانی صلح از عبارت امنیت تفکیک‌ناپذیر که روسیه برای توجیه اقدام نظامی خود به اوکراین بهره گرفته بود، خودداری کرد. این در حالی است که در بیانیه ماه آوریل خود در ارائه ابتکار امنیت جهانی به‌وضوح از این مفهوم استفاده کرده‌بود.

6. 2030 Agenda for Sustainable Development
7. Group of Friends of the GDI

در اجلاس سران سپتامبر ۲۰۲۲ سمرقند، چین برای ارائه غلات و سایر کمک‌های بشردوستانه به کشورهای در حال توسعه در قالب ابتکار امنیت جهانی اعلام آمادگی کرد. همچنین بر حفاظت بهتر از انرژی و امنیت غذایی تاکید ویژه شد و رئیس‌جمهور چین اعلام کرد که پکن به کشورهای در حال توسعه‌ی نیازمند به کمک‌های بشردوستانه اضطراری معادل ۱/۵ میلیارد یوان (حدود ۲۱۰ میلیون دلار) غلات و سایر منابع اختصاص خواهد داد. وی همچنین بر لزوم تداوم تلاش‌ها برای دستیابی به مکمل ابتکار یک کمربند یک راه براساس راهبردهای توسعه ملی و طرح‌های همکاری منطقه‌ای، گسترش همکاری‌های چندجانبه و همکاری‌های زیرمنطقه‌ای^۱ و ایجاد محرک‌های رشد بیشتر جهت تقویت همکاری‌ها تاکید کرد. چین همچنین برنامه‌های متعددی در راستای ایجاد موتورهای محرک جدید جهت توسعه مشترک برای سال ۲۰۲۳ مدنظر دارد که عبارتند از: میزبانی نشست وزرای سازمان همکاری شانگهای در زمینه همکاری‌های توسعه‌ای^۲، برگزاری رویدادی با عنوان مجمع صنعتی و زنجیره تامین^۳ و راه‌اندازی مرکز همکاری کلان‌داده چین-سازمان همکاری شانگهای^۴. به‌علاوه، این کشور قصد دارد منطقه نمایشی ورزش‌های یخی و برفی چین-سازمان همکاری شانگهای^۵ را با هدف افزایش تعاملات فرهنگی و ارتباطات مردم-مردم در سال جاری میلادی ایجاد کند و میزبان نشست‌های سازمان همکاری شانگهای در حوزه‌های کاهش فقر، توسعه پایدار و شهرهای خواهرخوانده^۶ باشد. چین همچنین طی ۳ سال آینده بنا دارد ۲۰۰۰ عمل جراحی آب مروارید چشم^۷ را برای کشورهای عضو

1. Sub-regional cooperation

2. SCO ministers' meeting on development cooperation

3. Industrial and Supply Chains Forum

4. China-SCO Big Data Cooperation Center

5. China-SCO ice and snow sports demonstration zone

6. SCO forums on poverty reduction and sustainable development and on sister cities

7. Cataract operations

سازمان همکاری شانگهای به صورت رایگان انجام دهد و ۵۰۰۰ فرصت آموزش منابع انسانی را برای اعضا فراهم کند [۲۱].

جائو خواشینگ^۱ - کارشناس ویژه مجمع چین^۲، استاد مؤسسه مطالعات بین‌المللی دانشگاه فودان و عضو آکادمیک باشگاه بین‌المللی مناظره والدای در روسیه^۳ - مشاهدات و درک خود از سیاست‌ها و ایده‌های فعلی چین برای توسعه سازمان همکاری شانگهای را در یکی از مقالات جدید خود در سال ۲۰۲۲ بیان کرده است که در ادامه این بخش به مهم‌ترین نکات آن پرداخته می‌شود. به‌ذعان وی، چین کشور اصلی مؤسس سازمان همکاری شانگهای است که این امر خود نشان‌دهنده اهمیت و رابطه تاریخی نزدیک بین چین و سازمان همکاری شانگهای است. شکی نیست که ارتقای توسعه سازمان همکاری شانگهای جزء سیاست‌های تثبیت‌شده چین است و تغییر نخواهد کرد و چین همواره یکی از مهم‌ترین نیروهای محرک برای توسعه سازمان بوده است. سازمان همکاری شانگهای در دیپلماسی چین جایگاه ویژه‌ای دارد. سه کشور بزرگ چین، روسیه و هند و کشورهای آسیای مرکزی، آسیای جنوبی و غرب آسیا عضو این سازمان هستند و تقریباً تمام مناطق زمینی مجاور چین را احاطه می‌کنند. سازمان همکاری شانگهای سازوکار مهم و منحصربه‌فردی برای همکاری چین و روسیه به‌ویژه در آسیای مرکزی است و نمی‌توان آن را با سازوکارهای دیگر جایگزین کرد. طی سال‌های گذشته، چین بسترها و سازوکارهای متنوعی برای همکاری‌های منطقه‌ای راه‌اندازی کرده است که مهم‌ترین آن‌ها شامل ابتکار یک کمربند یک راه است که در سال ۲۰۱۳ پیشنهاد شد. با این حال، ابتکار یک کمربند یک راه از نظر موقعیت، هدف، وسعت و عملکرد بسیار متفاوت

1. Zhao Huasheng

2. Special Expert of China Forum

3. Valdai International Debate Club in Russia

از سازمان همکاری شانگهای است و جایگزین سازمان همکاری شانگهای نخواهد شد. چین همکاری‌های اقتصادی بین ابتکار یک کمربند یک راه و سازمان همکاری شانگهای را به طور موازی ترویج می‌کند و آن‌ها را مکملی برای ارتقای عملکردی یکدیگر می‌داند. نمونه دیگری از همکاری‌های منطقه‌ای چین شامل سازوکاری موسوم به گفتگوی وزرای خارجه چین و آسیای مرکزی ۱+۵ است که در جولای ۲۰۲۰ به ابتکار پکن ایجاد شد. این رویداد تا جولای ۲۰۲۲ سه مرتبه برگزار شده است و کشورهای چین، قزاقستان، قرقیزستان، ترکمنستان، تاجیکستان و ازبکستان از اعضای این گفتگو هستند. گفتنی است بسیاری از دولت‌ها نظیر ژاپن، کره جنوبی، آمریکا، هند، ایتالیا، اتحادیه اروپا و ... سازوکار گفتگوی ۱+۵ را با کشورهای آسیای مرکزی ایجاد کرده‌اند و چین نیز ممکن است تحت تاثیر این کشورها این سازوکار را ایجاد کرده باشد. در اینجا باید افزود که این قبیل تعاملات نشان دهنده افزایش شناخت کشورهای مختلف از اهمیت آسیای مرکزی به عنوان منطقه‌ای کلیدی است [۲۳-۲۵].

جائو خواشینگ اعتقاد دارد که سیاست سازمان همکاری شانگهای چین دارای دوام و ثباتی آشکار است، اما نیازمند توسعه و تکامل است. در سال‌های گذشته، محیط پیرامونی چین و سازمان همکاری شانگهای دستخوش تغییرات عمده‌ای شده است. قدرت ملی چین و نفوذ بین‌المللی آن همچنان در حال افزایش است و این کشور در سیاست بین‌الملل فعال‌تر شده است. در عین حال، پکن تحت فشار شدید بین‌المللی است. نظم بین‌المللی پیشین شکسته شده است و تقسیم‌بندی جدید شرق-غرب و همچنین فضای جنگ سرد جدید در حال شکل‌گیری است. از طرفی، ایالات متحده نیز چین را بزرگ‌ترین حریف راهبردی خود می‌داند و سیاست مهار چین را دنبال

1. China-Central Asia 5+1 Foreign Ministers' Dialogue

می‌کند. ایالات متحده با اقداماتی نظیر ترویج راهبرد هند-اقیانوس آرام^۱ و تشکیل گروه نظامی آکوس^۲ متشکل از ایالات متحده، بریتانیا و استرالیا سبب ایجاد چالش در وضعیت امنیتی چین شده است. در چنین شرایطی، چین به کارکرد و نقش سازمان همکاری شانگهای در سیاست بین‌الملل بیشتر توجه می‌کند و به جایگاه سازمان از منظر سیاست بین‌الملل می‌نگرد. در همین راستا، چین جایگاه سازمان همکاری شانگهای را در عرصه بین‌المللی ارتقا داده و تلاش کرده است که سازمان نه تنها در امور منطقه‌ای، بلکه در امور بین‌المللی نیز نقش بیشتری داشته باشد. بنا به اذعان این تحلیل‌گر چینی، سازمان همکاری شانگهای مظهر مفاهیم سیاست خارجی چین (به‌عنوان مثال، مخالفت با هژمونی، یک‌جانبه‌گرایی، جنگ سرد، بلوک‌بندی دنیا و سیاست‌های تحریمی یک‌جانبه) است و این کشور به دنبال پیروی از منشور سازمان ملل، تبعیت از قوانین بین‌المللی، حمایت از چندجانبه‌گرایی، ترویج چندقطبی شدن و غیره است. این قبیل ایده‌های چین از طریق سازمان همکاری شانگهای به یک اجماع و صدای جمعی تبدیل شده و سبب شده تا به صورت تأثیرگذارتر به گوش جهانیان برسد و تأثیر عمیق‌تری در شکل‌دهی نظم سیاسی بین‌المللی داشته باشد.

۱. عبارت راهبرد هند-اقیانوس آرام (Indo-Pacific strategy) برای اولین بار در سال ۲۰۰۸ توسط خورانا گورپریت، استراتژیست دریایی و مدیر اجرایی بنیاد ملی دریایی دهلی-نو- مطرح شد. وی معتقد است که از زمان «اصلاحات و گشایش» چین در دهه ۱۹۸۰، منطقه آسیا-اقیانوس آرام منافعی را شکل داده است که ایالات متحده و شرق آسیا را به هم پیوند می‌دهد. البته دونالد ترامپ مفهوم جدیدی برای این عبارت مطرح کرد، به این معنی که هند، ایالات متحده و دیگر کشورهای دموکرات بزرگ آسیا به‌ویژه ژاپن و استرالیا در ساختار جدیدی از جنگ سرد به مهار چین خواهند پرداخت.

۲. گروه نظامی آکوس (AUKUS military group) در ۱۵ سپتامبر ۲۰۲۱ ذیل یک پیمان امنیتی سه‌جانبه بین استرالیا، بریتانیا و ایالات متحده برای منطقه هند و اقیانوس آرام تشکیل شد. براساس این پیمان امنیتی-دفاعی، ایالات متحده و بریتانیا به استرالیا در دستیابی به زیردریایی‌های هسته‌ای کمک خواهند کرد و همکاری‌های سه کشور در زمینه سازوکارهای سایبری پیشرفته، هوش مصنوعی، فناوری‌های کوانتومی، قابلیت‌های زیر دریا، تجهیزات مافوق صوت و ضد مافوق صوت، جنگ الکترونیک، نوآوری و اشتراک‌گذاری اطلاعات و غیره گسترش خواهد یافت.

از نظر جئو خواشنگ، سازمان همکاری شانگهای به منزله فضایی برای آزمایش و تمرین مفهوم اصلی نظم بین‌المللی جدید مدنظر چین و همچنین الگویی برای ساخت نظم بین‌المللی جدید از نگاه این کشور است. در واقع می‌توان گفت که مفاهیم اصلی مطرح شده از سوی چین در سازمان همکاری شانگهای انعکاس یافته است و به تعبیری می‌توان سازمان را نسخه کوچک‌تر و اولیه برای نظم بین‌المللی جدید موردنظر چین دانست [۲۷-۲۴].

چین بر گسترش عملکرد سازمان همکاری شانگهای در حفظ امنیت سیاسی کشورهای عضو تاکید زیادی دارد و امیدوار است که سازمان به مانعی برای جلوگیری از دخالت نیروهای خارجی در امور داخلی کشورهای عضو و شکل‌گیری انقلاب‌های رنگی تبدیل شود تا بدین ترتیب ثبات سیاسی و اجتماعی در منطقه حفظ شود. شورش‌های گسترده‌ای که در قزاقستان در ژانویه ۲۰۲۲ رخ داد، درک چین را از وقایع منطقه به شدت تقویت کرد. چرا که چین به خوبی متوجه شد که این شورش‌ها یک اعتراض عمومی کوچک ناشی از افزایش قیمت گاز طبیعی نبود، بلکه یک نمایشنامه سیاسی بود که به سرعت منفجر شد و به شورش گسترده‌ای تبدیل شد. شورش‌های مسلحانه‌ای که نه تنها تظاهرکنندگان عادی، بلکه غارتگران، مخالفان سیاسی، تروریست‌ها و افراد ناشناس از خارج نیز در آن شرکت کردند. این آشفتگی قدرت دولت قزاقستان را در معرض خطر قرار داد و نشان داد که می‌تواند تهدید بزرگی برای ثبات آسیای مرکزی باشد. این وضعیت بارها در آسیای مرکزی رخ داده است که به عنوان نمونه می‌توان به ناآرامی‌های قرقیزستان در سال‌های ۲۰۰۵ و ۲۰۱۰، حادثه آندیجان^۱ در ازبکستان در سال

۱. حادثه آندیجان (Andijan) به درگیری میان نیروهای رئیس‌جمهور وقت ازبکستان - اسلام کریموف - با معترضین شهر آندیجان در شرق ازبکستان اشاره دارد که علیه سیاست‌های وی از جمله دستگیری ۲۳ تاجر محلی به اتهام افراط‌گرایی اسلامی تجمع کرده بودند. برخی رسانه‌ها حاکی است بیش از ۷۰۰ معترض در این حادثه کشته شدند (جزئیات بیشتر در مورد کیفیت وقوع حادثه به خواننده محترم واگذار می‌شود).

۲۰۰۵، شورش اوش^۱ در قرقیزستان در سال ۲۰۱۰ و شورش ژانائوزن^۲ در قزاقستان در سال ۲۰۱۱ اشاره کرد. شایان ذکر است در پی شورش قزاقستان در سال ۲۰۲۲، رئیس‌جمهور چین با ارسال پیامی به رئیس‌جمهور این کشور، مخالفت قاطع خود را نسبت به اقدامات نیروهای خارجی در ایجاد آشوب در قزاقستان و تلاش برای ایجاد انقلاب رنگی اعلام کرد و آمادگی خود را برای ارائه بهترین پشتیبانی‌ها از قزاقستان ابراز کرد. متعاقباً، وانگ ایی وزیر امور خارجه چین نیز اظهار داشت که چین مایل است همکاری‌های دوجانبه خود با قزاقستان را در زمینه‌های امنیتی و اجرای قانون، مقابله با مداخلات خارجی و حفظ سیستم‌های سیاسی و امنیت رژیم دو کشور افزایش دهد. این نگرش چین نسبت به ناآرامی‌های قزاقستان بیانگر یک تغییر سیاستی مهم است. واقعیت این است که چین در گذشته این‌گونه ناآرامی‌ها را یک موضوع داخلی می‌دانست و معمولاً از آن دوری می‌کرد و نقش یک تماشاگر را برمی‌گزید، اما امروزه به خوبی دریافته است که زمانی که این قبیل هرج و مرج‌ها محرک برون‌مرزی داشته باشد، امنیت کشور و همچنین امنیت منطقه را تهدید می‌کنند و لازم است به این مسئله ورود کند؛ امری که چین از آن به‌عنوان مداخله سازنده (یعنی احترام به حاکمیت ملی و تمامیت ارضی، احترام گذاشتن براساس قوانین بین‌المللی، کمک تا حد امکان و هدایت وضعیت در جهت بهبود شرایط) یاد می‌کند. بدیهی است که چنین تغییری در سیاست خارجی چین به حمایت از سیاستی مشابه در سازمان همکاری شانگهای نیز منتهی خواهد شد [۲۴-۲۵ و ۲۸-۳۰].

۱. شورش اوش (Osh) به درگیری‌های مسلحانه خونین قومیتی در شهر اوش بین جوانان قرقیز و ازبک اشاره دارد که به زخمی و کشته شدن صدها نفر منجر شد (جزئیات بیشتر در مورد کیفیت وقوع حادثه به خواننده محترم واگذار می‌شود).

۲. شورش ژانائوزن (Zhanaozen) به درگیری و تیراندازی میان نیروهای پلیس و ساکنان غیرمسلح شهر ژانائوزن اشاره دارد که در اعتراض به حقوق ناکافی و شرایط کاری نامناسب در میادین نفتی به مدت هفت ماه در میدان اصلی شهر تجمع و اعتراض کرده بودند. برخی آمارها حاکی است طی این درگیری ۱۷ نفر کشته و بیش از ۱۰۰ نفر از معترضان زخمی شدند (جزئیات بیشتر در مورد کیفیت وقوع حادثه به خواننده محترم واگذار می‌شود).

امنیت و در ادامه اقتصاد از زمان تأسیس سازمان همکاری شانگهای همواره محور اصلی همکاری‌ها بوده است. این امر تغییر نکرده و نخواهد کرد. هدف از همکاری‌های امنیتی چین شامل دو جنبه است: یکی امنیت استان شین جیانگ چین و دیگری امنیت منطقه‌ای. در سال‌های اخیر، وضعیت امنیتی در استان شین جیانگ بهبود یافته است و هیچ حمله تروریستی جدی در این منطقه صورت نگرفته است. با این حال، ریشه‌کن کردن تروریسم، افراط‌گرایی و جدایی‌طلبی دشوار است و چین در این زمینه ملاحظات امنیتی بلندمدتی دارد. بدیهی است که امنیت چین به‌ویژه استان شین جیانگ از امنیت آسیای میانه، افغانستان و پاکستان جدایی‌ناپذیر است و به همین دلیل هم چین مجدداً با قدرت گرفتن مجدد طالبان در افغانستان دچار نگرانی شده است.

از نظر اقتصادی نیز چین بزرگ‌ترین نیروی محرکه و مشتاق‌ترین مروج همکاری‌های اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای است. چین قوی‌ترین اقتصاد در سازمان همکاری شانگهای است و قدرت اقتصادی این کشور دو برابر سایر کشورهای عضو است. چین از آغاز تاسیس سازمان دارای چشم‌اندازهای اقتصادی سطح بالایی مانند ایجاد منطقه آزاد تجاری و ایجاد بانک توسعه سازمان همکاری شانگهای بوده است، اما این چشم‌اندازها هنوز محقق نشده است. یکی از دلایل اصلی این است که سایر کشورهای عضو برای این امر آمادگی ندارند و نگران هستند که تحت سلطه اقتصاد قدرتمند چین قرار گیرند. از سوی دیگر، اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای برخی از اعضا در حال حاضر سازوکار ادغام بالاتری نسبت به سازمان همکاری شانگهای است. بنابراین، چین هم‌اکنون بر ترویج آزادسازی تجارت و سرمایه‌گذاری و نیز تسهیل مبادلات تجاری در سازمان همکاری شانگهای متمرکز است. تقویت ارتباط متقابل، توسعه ابتکار یک کمربند یک راه و گسترش راهبردهای توسعه همکاری میان کشورهای عضو و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از

دیگر مواردی است که از نظر چین باید به موازات یکدیگر گسترش یافته و تقویت شوند. از دیگر حوزه‌های همکاری مورد تاکید چین می‌توان به توسعه روابط در عرصه‌های نوینی مانند اقتصاد دیجیتال، انرژی سبز، پروژه‌های کم‌کربن، هوش مصنوعی، همکاری‌های اطلاعاتی، کشاورزی نوین، تجارت الکترونیک فرامرزی و غیره اشاره کرد. در حال حاضر، چین سخت در تلاش است تا با بهینه‌سازی ساختار تجارت با کشورهای عضو سازمان بتواند محصولات بیشتری از این کشورها وارد کند. امروزه محصولات کشورهای عضو (به‌ویژه مواد غذایی، محصولات دریایی، محصولات کشاورزی روسیه و میوه‌های خشک و سایر محصولات کشاورزی کشورهای آسیای مرکزی) بیش از پیش در بازار چین دیده می‌شود. چین بیشترین حمایت مالی را از توسعه همکاری‌های اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای انجام می‌دهد. این کشور در سال ۲۰۱۸ اولین وام ویژه معادل ۳۰ میلیارد یوان (۴/۲ میلیارد دلار) را در چهارچوب سازمان همکاری شانگهای تعریف کرده است.

به اعتقاد جائو خواوشنگ، یکی از مشکلات بلندمدت سازمان همکاری شانگهای این است که این نهاد فاقد کارایی کافی است و توانایی محدودی جهت هماهنگ کردن اقدامات اجرایی دارد. به علاوه، سازمان به اندازه کافی قادر به پاسخ به بحران‌ها نیست و ایده‌های مرتبط با توسعه همکاری‌های اقتصادی چندجانبه به‌طور موثری اجرا نمی‌شوند. این موارد همگی از جمله نواقصی است که چین امیدوار است بتواند آن‌ها را بهبود بخشد. مشکل دیگر شامل معضل افغانستان است. در صورت به رسمیت شناخته نشدن دولت طالبان و نیز عدم تامین امنیت در این کشور، این سرزمین به نوعی به شکل یک جزیره منزوی در منطقه تبدیل خواهد شد و از آنجا که این کشور در ارتباط با مرکز آسیای مرکزی، جنوب آسیا و غرب آسیا قرار دارد، به گلوگاهی برای بسیاری از طرح‌های مواصلاتی منطقه (از جمله ابتکار یک کمربند یک راه) تبدیل خواهد شد. این کارشناس چینی اظهار داشته است

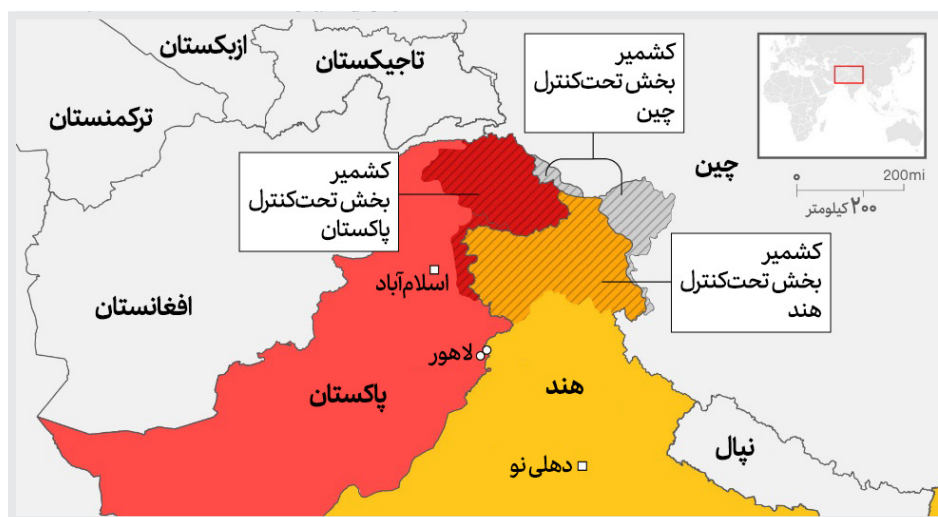
که درگیری روسیه و اوکراین مشکل جدی برای سازمان همکاری شانگهای ایجاد نخواهد کرد. زیرا چین و سایر کشورهای عضو سازمان در تحریم‌های آمریکا و اروپا علیه روسیه شرکت نکرده و روابط عادی خود را با روسیه حفظ کرده‌اند و درگیری خاصی نیز بین روسیه و کشورهای عضو وجود نداشته است. علاوه بر این، مناقشه روسیه و اوکراین در سیاست اساسی چین در توسعه سازمان همکاری شانگهای تغییری ایجاد نخواهد کرد و برعکس باعث می‌شود پکن به همکاری و وحدت منطقه‌ای توجه بیشتری نشان دهد [۲۴ و ۲۵].

وضعیت تعاملات هند و سازمان همکاری شانگهای

اطلاع‌نگاشت ۶: نکات مهم درباره ارتباط هند و سازمان همکاری شانگهای

	
اختلاف شدید هند با پاکستان و تا حدودی چین	✓
مخالفت پاکستان از دسترسی زمینی هند به افغانستان	✓
مخالفت هند با توسعه ابتکار یک کمربند یک راه	✓
مخالفت هند با گسترش دالان اقتصادی چین-پاکستان به افغانستان	✓
سردی روابط پکن-دهلی نو	✓
حمایت هند از نظام قدرت چندقطبی و چندجانبه‌گرایی جدید	✓
تلاش دهلی نو برای پیشبرد دالان حمل و نقل بین‌المللی شمال به جنوب و پروژه بندر چابهار از طریق سازمان همکاری شانگهای	✓
افزایش نفوذ اقتصادی و جمعیت جوان هند به عنوان عاملی برای تقویت سازمان	✓
پیوند فرهنگی دیرینه هند با منطقه اوراسیا	✓
ارائه راهکارهای خلاقانه به سازمان نظیر طرح تضمین امنیت غذایی سازمان همکاری شانگهای و یا تشکیل کارگروه ویژه نوآفرین‌ها و نوآوری	✓

اختلافات هند و پاکستان در زمینه ارتباط منطقه‌ای یکی از چالش‌های مهم درون سازمان است که در جریان نشست سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۲ به مرحله ظهور رسید. در این رویداد هند مجدداً بر اهمیت پروژه بندر چابهار تأکید کرد. این طرح به‌نوعی دروازه هند به افغانستان و آسیای مرکزی است و از آن جهت دارای اهمیت است که پاکستان بارها از دسترسی زمینی هند به افغانستان از خاک این کشور خودداری کرده است. به‌عنوان مثال، پاکستان با جلوگیری از عبور پروژه‌های اتصال و انرژی مانند خط لوله ترکمنستان-افغانستان-پاکستان-هند از مرزهای خود مانع از کسب منافع هند در حوزه‌های ژئوپلیتیک، اقتصاد و فرهنگ شده است. از این رو، هند بر مبنای توافق‌نامه امضا شده بین هند، ایران و روسیه در سال ۲۰۰۲ در تلاش است چابهار را به محوری مهم و کلیدی در دالان حمل‌ونقل بین‌المللی شمال جنوب تبدیل کند و از آن برای تسهیل ارتباط خود با آسیای مرکزی و کاهش قابل توجه زمان و هزینه حمل‌ونقل محموله‌های این کشور به اروپا استفاده کند.

موقعیت راهبردی کشمیر برای هند، چین و پاکستان

https://edition.cnn.com/india/live-news/india-pakistan-kashmir-dle-intl/h_2fd0ff88c-d6844e9f0f4c4445ff25253

1. International North South Transport Corridor

دهلی‌نو ممکن است با بهره‌گیری از سازمان همکاری شانگهای تلاش کند پاکستان را برای تغییر موضع و راهبرد خود در پیوند دادن آسیای مرکزی و جنوب آسیا تحت فشار قرار دهد. علاوه بر این، دهلی‌نو بنا دارد از طریق سازمان همکاری شانگهای نسبت به ارتقای دالان حمل‌ونقل بین‌المللی شمال به جنوب و پروژه بندر چابهار اقدام کند. شایان ذکر است که در سال ۲۰۲۰، کمیته کاری سه‌جانبه‌ای توسط هند، ایران و ازبکستان برای همکاری نزدیک‌تر در مورد بندر چابهار و سایر طرح‌های اتصال ایجاد شده است. گفتنی است در راستای همکاری‌های دوجانبه، شرکت هندی ایندیا پورترز گلوبال (IPGL)^۱ از طریق زیرمجموعه تحت مالکیت خود یعنی شرکت ایندیا پورترز گلوبال منطقه آزاد چابهار (IPGCFZ)^۲ موفق شده است تا عملیات فاز اول پروژه چابهار موسوم به بندر شهید بهشتی را از دسامبر ۲۰۱۸ برعهده گیرد. بسیاری معتقدند هند پروژه چابهار را در پاسخ به پروژه دالان اقتصادی چین-پاکستان (CPEC)^۳ تعریف کرده است، هرچند که ایران از چین و پاکستان نیز درخواست کرده است در این پروژه مشارکت کنند. در جلسه شورای وزرای امور خارجه سازمان همکاری شانگهای در تاریخ ۲۸-۲۹ جولای ۲۰۲۲ نیز جایشانکار^۴ وزیر امور خارجه هند بر اهمیت پروژه چابهار برای دستیابی به اهداف اقتصادی سازمان تاکید کرد. این در حالی است که پاکستان در این نشست بر گسترش دالان اقتصادی چین و پاکستان به افغانستان تاکید کرد. گفتنی آنکه ایده گسترش دالان اقتصادی چین و پاکستان به افغانستان برای اولین بار در سال ۲۰۱۷ مطرح شد و مقامات ارشد طالبان نیز اظهار داشته‌اند افغانستان مایل به پیوستن به این طرح است و در این راستا مذاکرات در جریان است. جالب این‌که در حاشیه

1. India Ports Global Limited
2. India Ports Global Chabahar Free Zone
3. China Pakistan Economic Corridor
4. S Jaishankar

نشست سازمان همکاری شانگهای، وزیر امور خارجه چین نیز از گسترش دالان اقتصادی چین و پاکستان به افغانستان حمایت کرد و از همسویی ابتکار یک کمربند یک راه با راهبردهای توسعه افغانستان خبر داد و از به اشتراک‌گذاری فرصت‌های توسعه‌ای چین استقبال کرد. شایان ذکر است پاکستان به دنبال جذب ایران در پروژه دالان اقتصادی چین و پاکستان بوده است، اما هند با دعوت پاکستان از کشورهای ثالث مخالفت کرده و صراحتاً اعلام کرده است که با راه‌اندازی هرگونه پروژه ذیل دالان اقتصادی چین و پاکستان در قلمرو هند که به طور غیرقانونی توسط پاکستان اشغال شده است^۱، مخالفت خواهد کرد. بنا به اذعان مقامات هندی، چنین فعالیت‌هایی ذاتاً غیرقانونی، نامشروع و غیرقابل قبول هستند و هند با آن‌ها برخورد خواهد کرد. هند همچنین اعلام کرده است که سازمان همکاری شانگهای را به عنوان یک گروه منطقه‌ای قوی برای ارتقای همکاری‌ها در زمینه‌های مختلف براساس هنجارهای شناخته شده بین‌المللی، حکمرانی مناسب، حاکمیت قانون، باز بودن، شفافیت و برابری مهم می‌داند، اما در صورت ورود مسائل دوجانبه چین و پاکستان به سازمان همکاری شانگهای (نظیر دالان اقتصادی چین-پاکستان)، اصول و هنجارهای تثبیت شده منشور این سازمان به نوعی نقض شده است. به اذعان مقامات هند، چنین اقداماتی برای روح اجماع و همکاری‌های مدنظر سازمان اثر معکوس دارد و باید محکوم شوند. از این رو هند تأکید دارد که همه اعضا باید به اصول مندرج در منشور پایبند باشند و قوانین آن را رعایت کنند.

این موارد همه بر این واقعیت تأکید دارند که سازمان همکاری شانگهای نمی‌تواند از رقابت‌های ژئوپلیتیکی در جنوب آسیا بگریزد. این موضوع تا حدی علنی و جدی است

۱. به کشمیر اشاره دارد.

که در حاشیه نشست وزرای امور خارجه سازمان همکاری شانگهای، وزیر امور خارجه هند با وزرای خارجه چین، افغانستان و پاکستان هیچ نشست دوجانبه‌ای نداشت. در جریان نشست سران سازمان همکاری شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۲ نیز نخست‌وزیر هند با نخست‌وزیر پاکستان و رئیس‌جمهور چین جلسه دوجانبه‌ای نداشت.^۱ با این وجود نخست‌وزیر هند از این نشست به‌عنوان فرصتی برای گسترش تعاملات دوجانبه استفاده کرد. یکی از مهم‌ترین نتایج این تعاملات برای هند شامل ازسرگیری روابط دوجانبه آن با ترکیه بود. روابط هند و ترکیه به‌دلیل انتقاد اردوغان از اقدام هند در لغو ماده ۳۷۰ قانون اساسی هند و نقض خودمختاری منطقه‌ای در کشمیر در سال ۲۰۱۹ با مشکل روبرو شده بود. اما در این نشست، زمینه‌های مناسب برای بازگشایی درهای همکاری دو کشور تعریف شد. دومین دیدار مهم دوجانبه هند در این نشست با ایران بود، زیرا این اولین دیدار نخست‌وزیر هند با رئیس‌جمهور ایران-ابراهیم رئیسی-از زمان تحلیف وی بود. نخست‌وزیر هند از بازگشت ایران به توافق هسته‌ای با آمریکا، اروپا و روسیه استقبال کرد. موضوع افغانستان و همچنین ادامه توسعه بندر چابهار به‌عنوان تنها نقطه دسترسی زمینی هند به آسیای مرکزی از دیگر بحث‌های مهم هند با ایران بود. نشست‌های اخیر سازمان همکاری شانگهای بر این واقعیت تأکید دارند که اگرچه هند مایل به همکاری با روسیه است، اما با توجه به روابط تیره هند با چین و پاکستان عملاً نمی‌تواند همکاری‌های پیشنهادی این دو کشور را بپذیرد و همین مساله نگرانی‌های جدی در زمینه امکان شکل‌گیری هرگونه همکاری منطقه‌ای معنادار در چهارچوب سازمان ایجاد کرده است.

۱. مودی نخست‌وزیر هند در حاشیه اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۱۵ در روسیه با نواز شریف نخست‌وزیر وقت پاکستان دیدار کرد. وی حتی در دسامبر ۲۰۱۵ در راه بازگشت از سفری که به افغانستان داشت نیز از لاهور دیدار کرد. اما از سال ۲۰۱۶ روابط بین دو کشور پس از حمله تروریستی اوری مجدداً به سردی گرایید.

در یک مقاله تحلیلی هندی بیان شده است که همزمان با ظهور سیاست خارجی چندجانبه، سازمان همکاری شانگهای می‌تواند برای اطمینان از هماهنگی بیشتر بین کشورهای عضو و نیز رویارویی با چالش‌های مشترک و نگرانی‌های ژئواستراتژیک مورد استفاده قرار گیرد. اگرچه در ظاهر روسیه و چین تاکنون در جایگاه راننده سازمان همکاری شانگهای قرار داشته‌اند، اما هند با برخورداری از نفوذ اقتصادی منطقه‌ای و جهانی و سرمایه فکری قوی خود باید نسبت به افزایش سرمایه‌گذاری دیپلماتیک خود در برنامه‌ها و چشم‌اندازهای سازمان همکاری شانگهای مبادرت ورزد. هند همچنین می‌تواند از سابقه روابط بلندمدت دوجانبه خود با روسیه، ایران و جمهوری‌های آسیای مرکزی (CARs)^۱ به منظور تقویت موقعیت خود در سازمان استفاده کند. برخی هندی‌ها معتقدند چین اهداف امپریالیستی خود را با استفاده از خصومت بین هند و پاکستان دنبال می‌کند و از طرح تبلیغاتی یک کمربند یک راه برای افزایش حضور تجاری خود در آسیای مرکزی که به لحاظ راهبردی در تقاطع آسیا و اروپا قرار دارد، استفاده کرده که همین امر نیز نگرانی‌های ژئواستراتژیکی، ژئواکونومیکی و امنیتی هند را افزایش داده است. بنا به اظهارات مقامات هند، حاکمیت این کشور با عبور دالان اقتصادی چین-پاکستان از جامو و کشمیر (تحت اشغال پاکستان) نقض شده است و در نتیجه‌ی این امر هند مجبور شده است از ابتکار یک کمربند یک راه دور بماند. در این راستا، هند می‌تواند از روابط دیرینه خود با ایران، روسیه و جمهوری‌های آسیای مرکزی برای مقابله و کم کردن تاثیر توسعه محور چین-پاکستان استفاده کند. با این وجود، هند به دنبال رویکرد سازنده‌ای است که بتواند از آن برای تبدیل سازمان همکاری شانگهای به سکوی توافق‌ها

1. Central Asian Republics

به جای اختلافات استفاده کرد. هند و منطقه اوراسیا پیوند فرهنگی دیرینه‌ای دارند. علاوه بر این، افزایش نفوذ اقتصادی و جمعیت جوان هند می‌تواند به تقویت سازمان کمک کند.

با استناد به یک مقاله تحلیلی هندی، علی‌رغم مخالفت هند با ابتکار یک کمربند یک راه چین (عبور دالان اقتصادی چین و پاکستان از قلمرو هند در جامو و کشمیر)، سازمان همکاری شانگهای ابتکار روسیه برای اتصال سازمان همکاری شانگهای با اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن) را پذیرفته است و دالان ارتباطی (عمدتاً) شرق-غرب ابتکار یک کمربند یک راه چین را در کنار اتصال شمال-جنوب پیشنهادی روسیه قرار داده است. در این راستا، هند در نظر دارد حمایت از اجرای سه طرح پیشنهادی اصلی برای اتصال شمال به جنوب را در اولویت قرار دهد: دالان حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب، دالان بندر چابهار-افغانستان-آسیای میانه و خط دریایی ارتباطی ولادی وستوک-چنای که هند را به خاور دور روسیه و کشورهای مدنظر هند متصل می‌کند. آنچه مسلم است این است که تشکیل کارگروهی برای رسیدگی به نگرانی‌های همه اعضا با توجه به تمامیت ارضی همه کشورهای درگیر برای رفع این چالش ضروری است.

برخی تحلیل‌گران هندی بر این باورند که علی‌رغم ایجاد ساختار منطقه‌ای مبارزه با تروریسم سازمان همکاری شانگهای (RATS)، سازمان در برابر تهدیدات تروریستی (عمدتاً از سوی پاکستان و افغانستان) که اعضا با آن روبرو هستند تاکنون هیچ‌گونه اقدامات ملموسی انجام نداده است. برای این منظور لازم است که سازمان نقشی مرکزی و هماهنگ‌کننده برای اعمال تحریم علیه نهادهای ذی‌ربط ایفا کند.

از نظر دولتمردان هندی، آسیا پیش‌تاز رشد اقتصادی در جهان و در عین حال یکی از پراکنده‌ترین مناطق دنیا (از نظر اتحاد و یکپارچگی) است. پیش‌بینی هندی‌ها حاکی از آن است که آسیا به حرکت روبه‌رشد خود ادامه خواهد داد و روندهای اقتصادی و جمعیتی دنیا نیز مؤید این مطلب هستند. هند به‌عنوان قدرتی روبه‌رشد به فرصت‌های متعدد برای رهبری نظام چندقطبی در حال ظهور در منطقه و جهانی اذعان دارد.

در نظام چندقطبی نوین، هند از بیان تعریف جدید و انعطاف‌پذیری از چندجانبه‌گرایی برای تکمیل و ارتقای ساختارهای موجود بین‌المللی نظیر سازمان ملل متحد، اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن) و سازمان همکاری شانگهای حمایت می‌کند. تشکیل گروه چهارگانه^۱ متشکل از هند، ایالات متحده، ژاپن و استرالیا و یا گروه موسوم به I2U2^۲ متشکل از هند، رژیم اشغالگر قدس، ایالات متحده و امارات متحده عربی نمونه بارزی از این سازوکارها هستند. دهلی‌نو بر این باور است که این قبیل گروه‌های غیررسمی سریع‌تر از سازمان‌های رسمی به دستاوردهای ملموس دست خواهند یافت.

هند به‌دنبال بازپس‌گیری جایگاه خود به‌عنوان سریع‌ترین رشد اقتصادی جهان بوده و برای این منظور درصدد تنظیم دستورکار منطقه‌ای در حوزه موضوعات مهم و راهبردی مانند امنیت غذایی، اتصال و نوآوری برآمده است. راهکارهای نخست‌وزیر هند در زمینه غلات برای تضمین امنیت غذایی سازمان همکاری شانگهای و کمک به سازمان با تشکیل کارگروه ویژه نوآفرین‌ها و نوآوری از جمله اقدامات هند در این زمینه محسوب می‌شود. گفتنی است نخست‌وزیر هند در اظهارات رسمی خود در

1. Quad

2. India, Israel, the United States and the United Arab Emirates

نشست سران سازمان همکاری شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۲، چالش‌های ناشی از تورم اقتصادی و ناامنی غذایی را برجسته کرد و آن‌ها را به همه‌گیری کرونا و بحران اوکراین نسبت داد. وی تلویحاً پوتین را به دلیل برهم زدن ثبات جهان خطاب قرار داد و برای بازگشت روسیه به همکاری‌های اقتصادی مدنظر هند ابراز امیدواری کرد [۳۳ و ۳۲، ۳۱، ۱۷].

وضعیت تعاملات روسیه و سازمان همکاری شانگهای

اطلاع‌نگاشت ۷: نکات مهم درباره ارتباط روسیه و سازمان همکاری شانگهای

		
همسویی نگرش مسکو-پکن در مورد مسائل کلیدی سیاست بین‌الملل	✓	
مخالفت روسیه برای سلطه غرب بر سازمان همکاری شانگهای	✓	
تلاش روسیه جهت افزایش ظرفیت‌های اقتصادی و سیاسی سازمان	✓	
مسکو به‌عنوان شریک تجاری مهم برای همه کشورهای عضو سازمان و شریک کلیدی برای کشورهای آسیای مرکزی	✓	
رویکرد منفعلانه روسیه در اختلافات میان اعضای مهم سازمان به‌ویژه چین و هند	✓	

به‌اذعان پانگ دَپنگ^۱ - استاد دانشگاه، پژوهشگر و رئیس مرکز پژوهشی روسیه در آکادمی علوم اجتماعی چین و نیز نایب‌رئیس پژوهشکده آسیای میانه، اروپای شرقی و روسیه در آکادمی علوم اجتماعی چین- دو کشور چین و روسیه بیش از ۴۳۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارند و بنابراین ایجاد ثبات و امنیت پایدار در محیط

1. Pang Da peng

پیرامونی به ضرورت راهبردی مشترک این دو کشور همسایه تبدیل شده که به توسعه و شکوفایی هر دو کشور کمک خواهد کرد. به‌طور کلی، برقراری روابط دوستانه و همکاری بهترین گزینه برای چین و روسیه محسوب می‌شود. در واقع، توسعه موفقیت‌آمیز سازمان همکاری شانگهای سبب نزدیک‌تر شدن روابط چین و روسیه می‌شود و روابط نزدیک چین و روسیه نیز سبب پیشبرد همکاری‌ها در بستر سازمان همکاری شانگهای خواهد شد و در نتیجه می‌توان گفت این دو مکمل یکدیگر هستند. از نظر این تحلیل‌گر چینی، سیاست‌های روسیه در زمینه ایجاد رابطه همسایگی دوستانه در طول مرزهای این کشور و کشورهای منطقه بیشتر از هر کشور دیگری موجب تأثیرگذاری روسیه بر اوراسیا و به‌ویژه منطقه آسیای میانه خواهد شد و تحقق یا عدم تحقق توسعه موفقیت‌آمیز سازمان همکاری شانگهای در گرو عملکرد روسیه خواهد بود.

علاوه بر آن، نگرش روسیه و چین در مورد مسائل کلیدی سیاست بین‌الملل همسو است و این یکی از مهم‌ترین ارکان ثبات در منطقه و جهان به‌شمار می‌رود. سیاست کلی روسیه در قبال سازمان همکاری شانگهای شامل استحکام بخشیدن به نقش سازمان در اقدامات منطقه‌ای و جهانی و همچنین توسعه سازمان است. افزون بر این، روسیه در تلاش است ظرفیت‌های اقتصادی و سیاسی سازمان را با اجرای سیاست‌های خود افزایش دهد تا در شرایطی که در سیاست خارجی خود به دلیل فشارهای غرب و آمریکا با مشکل مواجه می‌شود، از نفوذ خود در این بستر برای ارتقای تعاملات خود بهره‌گیرد.

یکی از انتقادات وارده بر روسیه، نحوه مواجهه آن با درگیری‌های صورت گرفته میان اعضای مهم سازمان همکاری شانگهای به‌ویژه چین و هند است. این کشور

همواره موضع بی‌طرفی را اتخاذ نموده و از دخالت امتناع کرده است. در ژوئن ۲۰۲۰، وزیر امور خارجه روسیه سرگئی لاوروف^۱ اعلام کرد که روسیه نمی‌تواند به چین و هند برای توسعه روابط دوجانبه کمک کند، زیرا این موضوع ارتباطی با سیاست خارجی روسیه ندارد و چین و هند به تنهایی توانایی حل و فصل مشکلات دوجانبه خود را دارند. اما نکته درخور توجه از منظر توسعه بلندمدت سازمان همکاری شانگهای این است که چگونگی جلوگیری از تأثیرگذاری مناقشات دوجانبه میان کشورهای عضو بر روند کلی توسعه سازمان مسئله‌ای است که باید به‌دقت مورد توجه قرار گیرد.

برخی صاحب‌نظران اظهار داشته‌اند که اضافه شدن ایران و پذیرش احتمالی تغییر عضویت ترکیه را نباید به‌عنوان واکنشی خفیف علیه اقدامات غرب در نظر گرفت. ائتلاف ایران، ترکیه، چین و روسیه این ظرفیت را دارد که ائتلافی قدرتمند علیه نظم لیبرال غرب شکل دهد. هرچند که براساس منشور سازمان همکاری شانگهای ظاهر این نهاد به دنبال مقابله با غرب نیست، اما با اتفاقات اخیر عرصه بین‌المللی می‌توان گفت که موضوع تقابل شرق و غرب عملاً روز به روز پرنرنگ‌تر می‌شود.

علی‌رغم فشارهای غرب برای تحریم هرگونه ارتباط با روسیه، این کشور همچنان شریک تجاری کلیدی برای کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای و کشورهای آسیای مرکزی محسوب می‌شود. وزیر امور خارجه روسیه در گفتگو با رسانه‌ها در جولای ۲۰۲۲ اظهار داشت که سازمان همکاری شانگهای برخلاف سایر سازمان‌های چندجانبه‌ی دنیا تحت سلطه غرب نیست و به دو طبقه رهبران و پیروان تقسیم نمی‌شود. رویه این سازمان مانند ناتو نیست که ایالات متحده و نزدیک‌ترین متحدانش به‌سادگی هر تصمیمی را بر سایر اعضا تحمیل کنند [۳۱ و ۲۰، ۴، ۱].

1. Sergey Lavrov

وضعیت تعاملات ایران و سازمان همکاری شانگهای

اطلاع‌نگاشت ۸: نکات مهم درباره ارتباط ایران و سازمان همکاری شانگهای

تلاش تهران برای ایفای نقش بازیگری کلیدی در جامعه اوراسیا	✓
تکمیل عضویت ایران به‌عنوان عاملی موثر در پیشبرد سریع‌تر دالان حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب و ایجاد یک مرکز ترانزیتی	✓
عضویت دائم ایران به‌عنوان عامل نزدیکی مثلث ایران، روسیه و چین در موضوعات ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک	✓
عدم تمایل سازمان برای درگیر شدن با غرب و آمریکا	✓
نقش مهم ایران برای رفع نگرانی‌های امنیتی سازمان همکاری شانگهای به‌ویژه در مورد افغانستان	✓
بستر سازمان به‌عنوان عاملی موثر در بهبود روابط مخدوش میان تهران، ریاض و اسلام‌آباد	✓
امکان احیای مجدد نفوذ تاریخی یا فرهنگی ایران با پیوستن تهران به سازمان همکاری شانگهای (عامل همبستگی)	✓

در این بخش به تحلیل‌های جدیدی پرداخته می‌شود که منابع غربی و چینی در ارتباط با عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای به‌ویژه بعد از اجلاس سران سازمان در سپتامبر ۲۰۲۲ منتشر کرده‌اند.

داده‌های منابع غربی نشان می‌دهند که عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای به احتمال زیاد از جولای ۲۰۲۳ اجرایی خواهد شد. با این حال، ایران از سپتامبر ۲۰۲۲ به بعد اجازه خواهد داشت در تعدادی از جلسات مختص اعضای اصلی سازمان^۱ شرکت کند. گفتنی است پیش از این، ایران تنها از وضعیت ناظر برخوردار بود^۲.

به اذعان منابع غربی، ایران با تکمیل فرآیند عضویت خود می‌کوشد که خود را به عنوان یک بازیگر کلیدی در جامعه اوراسیا معرفی کند. عضویت دائمی ایران می‌تواند به توسعه هر چه بیشتر دالان حمل و نقل بین‌المللی شمال-جنوب به عنوان یک مسیر شبکه‌ای چندگانه برای اتصال تجاری کشورهای منطقه کمک شایانی نماید، زیرا ایران نقش مهمی در این مسیر ایفا می‌کند. بسیاری از ناظران معتقدند که سازمان همکاری شانگهای در حال گسترش دامنه فعالیت‌های خود به ویژه در حوزه‌های تجارت و سرمایه‌گذاری‌های درون منطقه‌ای است و به طور فزاینده‌ای در حال تبدیل شدن به یک اتحادیه اقتصادی است. سازمان همچنین سعی دارد خود را به عنوان جایگزینی قابل اعتماد برای اعضا معرفی کند تا بدین ترتیب بتواند شوک‌های اقتصادی و عدم اطمینان مالی ناشی از تحریم‌های مرتبط با فضای ژئوپلیتیک جهانی را خنثی کند. به اذعان منابع غربی، پذیرش ایران به عنوان عضو کامل سازمان همکاری شانگهای افق جدیدی برای چندجانبه‌گرایی در نظام قدرت بین‌المللی باز خواهد کرد؛ امری که نه تنها برای ایران بلکه برای کل منطقه مفید خواهد بود.

1. Members-only meetings

۲. تصمیم مبنی بر آغاز روند پذیرش بحرین، مالدیو، امارات، کویت و میانمار به عنوان شرکای گفتگوی جدید سازمان نیز در این دور نشست اتخاذ شد. کشورهای قطر، عربستان سعودی و مصر که روند پذیرش آن‌ها از سال گذشته آغاز شده بود نیز در این دور نشست با امضای تفاهم‌نامه‌هایی به شرکای گفتگوی سازمان همکاری شانگهای تبدیل شدند.

اخیرا اعضای دائم سازمان همکاری شانگهای به‌ویژه روسیه و چین به درک متفاوتی از فضای نوظهور بین‌المللی و جایگاه ایران در جهان چندقطبی (با محوریت کمرنگ‌تر غرب) رسیده‌اند. از یک سو، عضویت دائم ایران باعث خواهد شد که ایران، روسیه و چین در موضوعات ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک به یکدیگر نزدیک‌تر شوند. از سوی دیگر، چین و روسیه سال‌ها مخالف عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای بوده‌اند که احتمالاً به دلیل غرب‌ستیزی تهران (با استناد به تحلیل‌های غربی) بوده است. اما همزمان با افزایش تنش‌ها بین روسیه و سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) بر سر حمله به اوکراین و تشدید خصومت ایالات متحده با چین به‌ویژه درباره مسائل تجاری و همچنین تایوان و هنگ‌کنگ، ویژگی ژئوپلیتیک و قابلیت‌های امنیتی سازمان همکاری شانگهای برای دو قدرت بزرگ شرقی آشکار شده است و **روسیه و چین به اهمیت راهبردی ایران در ایجاد توازن در برابر تهدیدات غربی پی برده‌اند.** بنابراین می‌توان ادعا کرد که عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای بیشتر نتیجه اراده سیاسی مسکو و پکن است. لازم به توضیح است که کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تمایلی به درگیر شدن در خصومت‌های بین ایران و آمریکا ندارند و به‌منظور ایجاد تعادل در ساختار سازمان، کشورهای عربستان سعودی، قطر و مصر را به‌عنوان «شرکای گفتگو» پذیرفته‌اند. هند و تا حدودی پاکستان که خود روابط مناسبی با آمریکا دارند نیز از این موضع دفاع خواهند کرد.

عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای همسو با سیاست چینی «مردم آسیا برای حفظ امنیت آسیا» است. در این راستا، ایران می‌تواند در مقابله با باتلاق افغانستان که همواره نگرانی امنیتی مهمی برای اعضای سازمان همکاری شانگهای

۱. موضوعی با مضمون کلی مردم آسیا برای حفظ امنیت آسیا در نشست کنفرانس تعامل و اعتمادسازی در آسیا (CICA) در سال ۲۰۱۴ در سخنرانی شی جین‌پینگ مطرح شد.

بوده است، نقشی محوری ایفا کند. البته برخی تحلیلگران نیز بر این عقیده هستند که روی کار آمدن طالبان و تهدید امنیت منطقه مهم‌ترین دلیل تغییر رویکرد و استقبال از عضویت ایران است؛ چرا که موضوع کمربند امنیتی سازمان حول افغانستان، بدون ایران معنایی ندارد.

از دیدگاه منابع غربی، پیوستن ایران به سازمان همکاری شانگهای به منزله موفقیت بزرگی برای ایران در تمامی ابعاد اقتصادی و سیاسی است. پس از خروج ایالات متحده از توافق هسته‌ای تهران در سال ۲۰۱۸، اقتصاد ایران آسیب دیده است و عضویت در سازمان همکاری شانگهای راه‌های جدیدی را برای تجارت و همکاری ایران با کشورهای همسایه باز خواهد کرد و به حل چالش‌های اقتصادی آن کمک شایانی خواهد کرد. بسیاری از تحلیلگران معتقدند که حتی اگر ایران نتواند از پیوستن به سازمان همکاری شانگهای منافع زیادی کسب کند، پیگیری‌های مستمر ایران نشان‌دهنده تمایل این کشور برای برقراری روابط قوی‌تر خود با دو عضو قدرتمند سازمان یعنی چین و روسیه است. چین و ایران در چند دهه اخیر روابط گسترده‌ای با یکدیگر برقرار کرده‌اند و این دو کشور در زمینه انرژی به منظور تامین نیازهای انرژی چین از منابع ایران و همچنین در حوزه‌های دیگر مانند تسلیحات همکاری نزدیکی داشته‌اند که این امر به تعبیری موجب موازنه ژئواستراتژیک در رابطه ایران با ایالات متحده نیز شده است. دولت‌های آسیای مرکزی نیز ایران را به عنوان مرکز ترانزیتی بالقوه و جایگزینی برای کاهش وابستگی به روسیه می‌دانند. به طور کلی، کارشناسان پیش‌بینی می‌کنند که افزودن ایران به ساختار سازمان همکاری شانگهای، ارزش این نهاد را به عنوان یک سازمان منطقه‌ای به طور قابل توجهی افزایش می‌دهد و با پیوستن ایران به عنوان عضو اصلی و افزودن کشورهای عربستان سعودی، قطر و مصر به عنوان شرکای گفتگو، سازمان

همکاری شانگهای همه بازیگران لازم برای حل چالش‌های منطقه‌ای مانند امنیت، اتصال^۱ و توسعه اقتصادی را در اختیار خواهد داشت.

برخلاف بحران‌های جاری منطقه‌ای، ارزش‌ها و اصول مرتبط با سرنوشت مشترک و همکاری برد-برد برای منطقه در اجلاس اخیر سازمان همکاری شانگهای در سمرقند مورد تاکید زیادی قرار گرفته است. الحاق ایران به سازمان همکاری شانگهای نیز پیام‌آور یکپارچگی منطقه‌ای است و نماد آغاز دوره جدیدی از منطقه‌گرایی است. در حال حاضر که عربستان سعودی به شریک گفتگو تبدیل شده است، سازمان همکاری شانگهای می‌تواند برای ایران و عربستان سعودی بستری را فراهم کند تا به حل اختلافات خود بپردازند. از سوی دیگر، پاکستان و ایران نیز فرصت خواهند داشت تا پای میز مذاکره بیایند و در مورد مسائل اختلافی دو کشور همسایه صحبت کنند. البته با توجه به تجربیات قبلی نباید نسبت به تغییر چشمگیر در فضای منطقه بیش از حد خوش بین بود. به عنوان مثال، رهبران هند و پاکستان در آخرین اجلاس سران در سمرقند حتی به صورت غیررسمی نیز با یکدیگر ملاقات نکردند.

در مقاله‌ای تحلیلی در خبرگزاری معتبر چینی (۱۸ سپتامبر ۲۰۲۲) نیز مطلبی در زمینه اهمیت ایران برای سازمان و سازمان برای ایران منتشر شده است که در این بخش به آن پرداخته می‌شود. از بُعد اهمیت سازمان برای ایران، مطالب نویسنده حاکی از آن است که در سال‌های اخیر همزمان با افزایش همکاری‌های منطقه‌ای در اوراسیا، ایران نیز در منطقه اهمیت بیشتری پیدا کرده است. اگرچه ایران همواره مقدار قابل توجهی نفت به چین، هند و سایر کشورها صادر کرده است، اما در زمینه فعالیت‌های اقتصادی اوراسیا به طور عملی با منطقه ادغام نشده است. ایران با پیوستن به سازمان همکاری شانگهای

می‌تواند ظرفیت ژئواکونومیکی خود را به‌طور کامل توسعه دهد. اخیراً ابتکارات توسعه‌ای متعدد و گسترده‌ای در منطقه اوراسیا شکل گرفته است. ایران یکی از طرف‌های مهم در ابتکار یک کمربند یک راه چین است و با اتحادیه اقتصادی اوراسیا به رهبری روسیه برای تجارت آزاد به یک توافق موقت رسیده است. ایران همچنین قطب کلیدی در توسعه دالان حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب به رهبری روسیه، هند و سایر کشورها است. از این رو، پیوستن ایران به سازمان همکاری شانگهای سبب می‌شود این کشور نقش برجسته‌تری (برد-برد) در منطقه اوراسیا ایفا کند. به‌اذعان چینی‌ها، ایران از سال ۲۰۲۲ مبادلات تجاری خود را با بسیاری از کشورهای آسیای مرکزی تقویت کرده است و حجم تجارت آن با کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای روندی صعودی را نشان می‌دهد. این امر نشان‌دهنده ظرفیت همکاری اقتصادی ایران با اوراسیا است که برای ایران و سازمان بسیار حائز اهمیت است.

تحلیل این منبع چینی حاکی از آن است که پیوستن ایران به سازمان همکاری شانگهای رویداد مهمی است که جهت‌گیری‌های کلان در روابط خارجی این کشور را ترسیم می‌کند و بر احیای رابطه میان دولت و مردم تاثیرگذار است. همزمان با پیوستن به سازمان همکاری شانگهای، ایران راهبرد دیپلماتیک خود را مجدداً تنظیم کرده و از راهبرد «نه غرب و نه شرق» به راهبرد «هم شرقی و هم غربی» گرایش پیدا کرده است. با توجه به اثرات همه‌گیری کووید-۱۹ و تحولات قرن گذشته به‌ویژه تلاش آمریکایی‌ها برای ایجاد تقابل میان شرق و غرب، نقش راهبردی ایران برای ایجاد تعادل بین شرق و غرب را نمی‌توان نادیده گرفت.

برخی تحلیل‌گران چین بر این باورند که پیوستن ایران به سازمان همکاری شانگهای امکان احیای مجدد نفوذ تاریخی یا فرهنگی آن را میسر می‌سازد. اگرچه

ایران عمدتاً به‌عنوان قدرتی بزرگ در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) دیده می‌شود، اما از نظر تاریخی نیز به‌عنوان کشوری مهم در آسیای مرکزی تلقی می‌شود. قدرت امپراتوری ایران باستان و حوزه حکومت سلسله پادشاهان پارسی تا افغانستان یا آسیای مرکزی امروزی گسترش یافته بود و زبان فارسی تا چندی پیش (اوایل دوران نوین) به‌عنوان زبانی رایج در اوراسیا به‌شمار می‌آمد. امروز نیز مردم افغانستان و تاجیکستان به‌ترتیب با زبان فارسی تاجیکی و دری می‌توانند با مردم ایران ارتباط برقرار کنند. علاوه بر آن، جشن باستانی نوروز از دیگر اشتراکات کهن کشورهای مذکور است. تأثیر تمدن ایرانی بر دین، ادبیات و معماری آسیای مرکزی نیز به‌وضوح قابل مشاهده است. بنابراین، عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای به‌منزله احیای نمادین نفوذ تاریخی آن در آسیای مرکزی است که این امر برای ایران حس غرور ملی قوی ایجاد خواهد کرد و اهمیت این مسأله نیز بر کسی پوشیده نیست.

بنا به‌اذعان این منبع چینی، الحاق رسمی ایران به سازمان همکاری شانگهای به دلایل متعددی برای سازمان اهمیت زیادی دارد. پذیرش ایران بر روحیه باز و فراگیر سازمان همکاری شانگهای دلالت دارد. در واقع با عضویت ایران به سازمان بیش از پیش می‌توان به روحیه مستقل آن پی برد. سازمان همکاری شانگهای یکی از معدود سازمان‌های بین‌المللی چندجانبه در جهان است که هیچ کشور یا نیروی غربی را به عضویت نپذیرفته است. کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای از سیاست خارجی مستقلی حمایت می‌کنند. ایران نیز به‌دلیل استقلال سیاسی (دیپلماتیک) خود بسیار زبانزد است و از این رو، عضویت ایران به تقویت آرمان‌های اصلی سازمان همکاری شانگهای منجر خواهد شد. شایان ذکر است که شی جین‌پینگ در نشست اخیر سازمان بیان داشت که «سازمان همکاری شانگهای باید به استقلال راهبردی

پاییند باشد». در نتیجه، ایران با یک راهبرد خارجی بالغ‌تر و به عبارتی برقراری توازن بین شرق و غرب می‌تواند «استقلال راهبردی» سازمان همکاری شانگهای را به‌میزان بیشتری عینیت بخشد. از سوی دیگر، سرعت گرفتن پذیرش اعضای جدید (در قالب‌های مختلف) در سال‌های اخیر بیانگر این موضوع است که سازمان همکاری شانگهای به‌طور پیوسته در حال جذب خون تازه است. بنا به اظهار شی جین‌پینگ، درخواست تعداد بیشتری از کشورها برای پیوستن به خانواده سازمان همکاری شانگهای نشان‌دهنده آن است که کشورها به چشم‌انداز توسعه این نهاد به‌طور گسترده‌ای خوش بین هستند. علاوه بر آن، هم‌زمان با پیوستن هند، پاکستان و ایران به سازمان همکاری شانگهای، دامنه فعالیت‌های سازمان از فعالیت‌های صرفاً امنیتی و اقتصادی بسط خواهد یافت. در مجموع، الحاق این کشورها می‌تواند سبب توسعه چشم‌انداز جدید اوراسیا و خلق ایده‌های جدید شود. سازمان همکاری شانگهای تا حدودی در حال درک عمیق‌تر پیشینه اوراسیا به‌عنوان محل تلاقی تمدن‌های مختلف است و در این راستا، به نقش کشورهای منطقه آسیای مرکزی، جنوب آسیا و غرب آسیا توجه بیشتری نشان می‌دهد.

در مجموع این منبع چینی اشاره می‌کند که سازمان همکاری شانگهای و ایران مطمئناً یک موقعیت برد-برد شکل خواهند داد، به‌نحوی که موقعیت سازمان همکاری شانگهای تقویت شده و ایران از شرایط بهتری برخوردار خواهد شد. از آنجا که چین و ایران با یکدیگر تفاهم‌نامه مشارکت راهبردی جامع دارند، همکاری دو کشور در چهارچوب سازمان همکاری شانگهای تقویت خواهد شد و چشم‌انداز روشن‌تری برای دو ملت قابل‌ترسیم خواهد بود [۳۷ و ۳۶، ۳۵، ۳۴، ۴].

وضعیت تعاملات ازبکستان، قرقیزستان و ترکیه با سازمان همکاری شانگهای

اطلاع‌نگاشت ۹: نکات مهم درباره ارتباط ازبکستان، قرقیزستان و ترکیه با سازمان همکاری شانگهای

تقویت ارتباطات و رونق اقتصادی از طریق سازمان همکاری شانگهای [با کمک طرح‌هایی نظیر خط ریلی ترمز (ازبکستان) - مزار شریف - کابل - پیشاور (پاکستان) و نیز مسیر ریلی چین - قرقیزستان - ازبکستان]

نگرانی از نحوه بازپرداخت بدهی‌های سنگین خارجی

تلاش ترکیه برای ارتقای موقعیت خود از شریک گفتگوی سازمان همکاری شانگهای به عضویت اصلی (در پی ناامیدی ترکیه از پیوستن به اتحادیه اروپا)

کمک سازمان همکاری شانگهای به ترکیه در مدیریت چالش‌های اقتصادی داخلی

احتمال افزایش اختلافات ژئوپلیتیکی ترکیه با ناتو در صورت پیوستن به سازمان همکاری شانگهای

نشست اخیر سازمان همکاری شانگهای در سمرقند به میزبانی ازبکستان (سپتامبر ۲۰۲۲) برای شوکت میرضیایف رئیس‌جمهور این کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود، به ویژه این‌که میرضیایف یک سلسله طرح‌های اصلاحی را از سال ۲۰۱۶ در قالب طرح ازبکستان جدید^۱ در این کشور اجرا کرده‌است. در این دوره از اجلاس، کشورهای عضو

1. New Uzbekistan

تلاش کردند تا سازمان همکاری شانگهای را به سازمانی با اهداف روشن اقتصادی و زیرساختی تبدیل کنند. این اهداف شامل توسعه مسیرهای حمل و نقل جدید، متنوع کردن کانال‌های ارتباطی، تضمین ثبات زنجیره تامین و ارتقای فرصت‌های گسترده‌تر برای رشد تولید بود. توجه به کمک‌های بشردوستانه و پیشگیری از بلایای زیست‌محیطی از دیگر سرفصل‌ها بود که ازبکستان به‌طور ویژه بر آن تاکید داشت. گفتنی است تمامی این ابتکارات راه را برای تبدیل سازمان همکاری شانگهای به یک سازمان منطقه‌ای باتمركز و فراگیر هموار می‌سازند.

در اینجا ذکر این نکته ضروری است که تسریع روند ساخت دو خط آهن به تقویت ارتباط اقتصادی منطقه کمک خواهد کرد. اولین مورد شامل خط ریلی ترمز-مزار شریف-کابل-پشاور^۱ است که هزینه آن ۵ میلیارد دلار برآورد می‌شود. این پروژه نه تنها برای ازبکستان بلکه برای تمام کشورهای آسیای مرکزی نویدبخش رونق اقتصادی است. در صورت اجرای این طرح، هزاران شغل در افغانستان ایجاد خواهد شد. علاوه بر این، بنا بر اطلاعات غیررسمی ادعا می‌شود که هزینه حمل یک کانتینر از تاشکند به کراچی حدود ۱۴۰۰ تا ۱۶۰۰ دلار خواهد شد که بسیار کمتر از هزینه استفاده از مسیر تاشکند-بندرعباس است. ازبکستان پیش‌تر اعلام کرده بود که تقریباً کل این پروژه توسط وام ۴/۸ میلیارد دلاری بانک جهانی تأمین مالی خواهد شد. مورد دوم شامل مسیر ریلی چین-قرقیزستان-ازبکستان است که از طریق آن یک مسیر جدید از توروگارت (مرز چین-قرقیزستان) به سمت ازبکستان احداث خواهد شد. این پروژه که به مدت ۱۵ سال مورد بحث قرار گرفته بود، سرانجام در نشست سازمان همکاری شانگهای در ۱۵ سپتامبر ۲۰۲۲ تصویب شد. چنین توافق شده است که هزینه‌های مطالعات امکان‌سنجی این طرح که در نیمه

1. Termez-Mazar-e-Sharif-Kabul-Peshawar

اول سال ۲۰۲۳ انجام می‌شود به‌طور مساوی بین قرقیزستان، ازبکستان و چین تقسیم شود. هزینه تخمینی این پروژه ۴/۱ میلیارد دلار برآورد شده است. با وجود رونق اقتصادی که هر دو مسیر برای اقتصاد آسیای مرکزی به‌ویژه ازبکستان و قرقیزستان به ارمغان می‌آورند، اما همچنان یک سوال اساسی در مورد صرفه اقتصادی این طرح از نظر سهم هزینه‌ها، مزایای بالقوه و نحوه تامین مالی باقی است، چراکه بسیاری از کشورهای آسیای مرکزی درگیر مشکلات شدید اقتصادی و بدهی‌های سنگین خارجی هستند. به‌عنوان مثال، بدهی خارجی قرقیزستان بیش از ۵/۱ میلیارد دلار عنوان می‌شود که ۱/۸ میلیارد دلار آن مربوط به بدهی این کشور به بانک صادرات و واردات چین است.

در ارتباط با عضویت ترکیه در سازمان همکاری شانگهای باید خاطر نشان ساخت که در صورت موافقت اعضا با درخواست ترکیه برای ارتقای موقعیت خود از شریک گفتگوی سازمان همکاری شانگهای به عضویت اصلی، این کشور به اولین عضو ناتو تبدیل می‌شود که به یک بلوک شرقی تحت رهبری چین می‌پیوندد. گفتنی است که اردوغان پیش‌تر ضمن مقایسه سازمان همکاری شانگهای با اتحادیه اروپا ادعا کرده بود که عملکرد این سازمان بسیار قدرتمندتر و بهتر بوده است. با توجه به اظهارات اردوغان می‌توان چنین برداشت کرد که پس از سال‌ها تلاش ناموفق برای عضویت در اتحادیه اروپا، ترکیه اکنون به دنبال پیوستن به یک نهاد جایگزین است.^۱ این امر در راستای سیاست‌های ترکیه برای برقراری روابط متوازن در سطح جهانی است؛ امری که از زمان شروع جنگ روسیه و اوکراین، دور شدن ترکیه از غرب و وابستگی فزاینده آن به روسیه اهمیت بیشتری نیز پیدا کرده است. به علاوه، عضویت در سازمان همکاری شانگهای می‌تواند ترکیه را در مدیریت چالش‌های اقتصادی داخلی کمک کند و فرصتی را برای

۱. با توجه به این واقعیت که این سازمان منطقه‌ای بیش از ۴۰ درصد از جمعیت جهان و بیش از ۳۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان را در بردارد.

آنکارا ایجاد کند تا موقعیت منطقه‌ای خود به عنوان واسطه‌ای متعادل^۱ را تحکیم کند. از سوی مقابل نیز عضویت ترکیه، ارزش راهبردی سازمان همکاری شانگهای را در زمینه تدوین دستورکارهای سیاسی و امنیتی به اندازه قابل توجهی افزایش می‌دهد. گفتنی است اعضای ناتو هنوز هیچ واکنش رسمی در مورد این تصمیم ترکیه نشان نداده‌اند، اما با این حال پیش‌بینی می‌شود این امر به‌ویژه در شرایط کنونی به دلیل اختلافات ژئوپلیتیکی باعث ایجاد تنش شود [۳۸ و ۴، ۵].

1. Balanced intermediary

جمع‌بندی

با گذشت بیش از ۲۰ سال از تاسیس سازمان همکاری شانگهای، این نهاد منطقه‌ای در حال گسترش دامنه فعالیت‌های خود از مباحث امنیتی به سایر زمینه‌ها نظیر اقتصادی، تجاری، علم و فناوری، فرهنگی و غیره است. در این راستا، کشور چین به‌عنوان مؤسس اصلی سازمان برنامه‌ها و رویکردهای متنوعی را مطرح و پیگیری کرده است. افزایش کارایی و اثربخشی سازمان همکاری شانگهای عاملی است که می‌تواند توسعه پایدار طرح‌های بین‌المللی مورد نظر پکن از جمله ابتکار یک کمربند یک راه چین را به‌ویژه در غرب آسیا تضمین کند. از این رو، پکن به‌عنوان عضو محرک سازمان در تلاش است تا با تعریف طرح‌های جذاب نظیر اعطای تسهیلات مالی جهت توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، حمل‌ونقل و انرژی؛ آموزش نیرو جهت مبارزه با تروریسم؛ آموزش نیروهای مجری قانون؛ ارائه کمک‌های بشردوستانه جهت کاهش فقر؛ ارائه خدمات پزشکی رایگان و غیره همکاری‌های درون‌سازمانی خود را گسترش دهد. روسیه نیز به‌عنوان

دومین قدرت سازمان به‌ویژه پس از تحریم‌های غرب علیه مسکو بیش از پیش به‌دنبال افزایش قدرت و توسعه موثر سازمان‌های منطقه‌ای از جمله سازمان همکاری شانگهای است. از سوی دیگر، هند و سایر کشورهای آسیای مرکزی با بهره‌گیری از نقاط قوت خود در تلاش برای ارائه ابتکارات متنوع جهت افزایش اثربخشی سازمان و هدایت برنامه‌ها به‌سوی اهداف برد-برد برای اعضا هستند. البته اختلاف نظرهای شدید میان تعدادی از اعضا و نیز عدم کارآیی شایسته سازمان در برخی عرصه‌ها در کنار رقابت‌های ژئوپلیتیکی قدرت‌های اصلی سازمان از جمله موانعی هستند که روند همکاری‌ها را کند کرده‌اند. با توجه به افزایش تاسیس سازمان‌های منطقه‌ای و بعضاً هم‌پوشانی حوزه‌های فعالیت آن‌ها، در صورتی که سازمان همکاری شانگهای نتواند بستر و انگیزه مناسبی برای مشارکت اعضا (به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی) فراهم کند، احتمال به‌حاشیه رانده شدن سازمان در این عرصه دور از ذهن نخواهد بود. در پایان با توجه به اهمیت عضویت اصلی ایران برای سازمان همکاری شانگهای و نیز مزایای سازمان برای ایران پیشنهاد می‌شود تهران با تشکیل فوری یک دبیرخانه مشخص نسبت به تشکیل کارگروه‌های تخصصی در همه حوزه‌ها با حضور نمایندگان و نخبگان نهادهای ذی‌ربط کشور اقدام نماید و با یک مدیریت واحد در حوزه فعالیت‌های مختلف سازمان همکاری شانگهای ورود کند و طرح‌ها و پیشنهادات نوآورانه جمهوری اسلامی ایران را به‌صورت یک صدای واحد به اطلاع اعضای سازمان برساند تا نقش موثری در بهبود کارآیی و رفع مشکلات جاری سازمان ایفا کند و از این راه منافع ملی و منطقه‌ای را تضمین نماید. البته شایان ذکر است براساس بررسی‌های انجام‌شده در اکثر کشورهای عضو اصلی سازمان، وزارت امور خارجه نهاد اصلی هماهنگ‌کننده و پیگیری‌کننده امور کشورها با سازمان همکاری شانگهای است.

منابع

- [1] <https://valdaiclub.com/a/highlights/sco-facing-a-new-challenge>.
- [2] https://jcep.ut.ac.ir/article_89032.html.
- [3] <https://valdaiclub.com/a/highlights/sco-summit-in-samarkand/>.
- [4] <https://odi.org/en/insights/shanghai-cooperation-organisation-summit-2022-key-takeaways>.
- [5] <https://www.eastasiaforum.org/2022/09/20/in-search-of-a-new-identity-for-sco>.
- [6] http://eng.sectsc.org/towards_HSC/20220921/913799/Meeting-with-Arab-League-leadership.html.
- [7] http://eng.sectsc.org/towards_HSC/20220921/913790/-SCO-Secretary-Generals-meeting-with-ESCAP-Executive-Secretary.html.
- [8] <http://eng.sectsc.org/politics/20220916/912883/Ceremony-of-signing-SCO-UNE-SCO-memorandum-.html/>.
- [9] http://english.scio.gov.cn/m/topnews/2022-09/17/content_78424890.htm.
- [10] <http://eng.sectsc.org/news/20210917/782639.html>.
- [11] http://www.xinhuanet.com/english/2019-12/12/c_138626263.htm.
- [12] https://www.ciis.org.cn/yjcg/sspl/202109/t20210924_8175.html
- [13] <https://www.globaltimes.cn/page/202209/1275244.shtml>.
- [14] http://english.scio.gov.cn/beltandroad/2023-05/12/content_85289359.htm.
- [15] https://web.archive.org/web/20190615060513/http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/15/c_138145407.htm.
- [16] <https://asiatimes.com/2023/01/china-kyrgyzstan-uzbekistan-railway-back-to-life/>.

- [17] <https://www.usip.org/publications/2022/09/modi-putin-and-xi-join-sco-summit-amid-turbulent-times>.
- [18] <https://www.ciis.org.cn/gjwtyj/dqk/202105/P020210521393073925201.pdf>.
- [19] "<https://www.hindustantimes.com/world-news/pm-modi-china-s-xi-jinping-exchange-words-at-g20-summit-dinner-in-indonesia-101668518136884.html>."
- [20] <http://www.rmlt.com.cn/2021/1022/628920.shtml>.
- [21] "Title," unpublished].
- [22] https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/zyjh_665391/202209/t20220922_10769721.html.
- [23] https://www.mfa.gov.cn/wjbzhd/202206/t20220609_10700891.shtml.
- [24] <http://chn.sectesco.org/news/20220507/835657.html>.
- [25] https://ciss.tsinghua.edu.cn/info/china_wzft/4775.
- [26] <https://www.ispionline.it/en/publication/indo-pacific-strategy-background-analysis-20714>.
- [27] <https://web.archive.org/web/20210927191633/https://www.pm.gov.au/media/australia-pursue-nuclear-powered-submarines-through-new-trilateral-enhanced-security>.
- [28] <https://www.aljazeera.com/features/2015/5/12/uzbekistan-10-years-after-the-andijan-massacre>.
- [29] <https://www.theguardian.com/world/2010/jun/13/kyrgyzstan-erupts-into-ethnic-war>.
- [30] <https://thediplomat.com/2021/11/kazakhstan-what-happened-in-zhanaozen/>.
- [31] <https://thegeopolitics.com/shanghai-cooperation-organization-opportunities-and-challenges/>.
- [32] <https://www.orfonline.org/expert-speak/indias-sco-presidency-leveraging-opportunities/>.
- [33] <https://www.insightsonindia.com/international-relations/bilateral-regional-and-global-groupings-and-agreements-involving-india-and-or-affecting-indias-interests/india-central-asia/shanghai-cooperation-organization/issues-associated-with-sco-way-forward/>.

[34] <https://thediplomat.com/2022/09/what-does-irans-membership-in-the-sco-mean-for-the-region>.

[35] <https://www.orfonline.org/expert-speak/irans-sco-accession-a-timely-yet-in-sufficient-gambit/#:~:text=In%202021%2C%20Iran's%20trade%20with,with%20the%20SCO%20member%20states>.

[36] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iran-one-step-closer-sco-membership>.

[37] <http://cn.chinadaily.com.cn/a/202209/18/WS63271ffb310817f312ee9cf.html>.

[38] <https://www.railway.supply/en/agreement-signed-on-china-kyrgyzstan-uzbekistan-railway>.

مؤسسه بیندکان توسعه فناوری و نوآوری ایران